TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

Öreg regruták

TÖM

82 szám. NEMZETI KÖNYVTÁR 24 fillér

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

ÖREG REGRUTÁK

ELBESZÉLÉSEK

A SZÖVEG ÉS BORITÓLAP
SZALMÁS BÉLA MUNKÁJA

Mozga Gyula

MIT ÉRÜNK MI MAGYAROK?

ÍRTA: LENKEI LEHEL

Szeretettel gondolunk
Reátok

„Semperit" Kaucsuk Kft.
Budapest, VI., Andrássy-ut 8.

NEMZETI KÖNYVTÁR 82. SZÁM

Felelős szerkesztő: MOLNÁR SÁNDOR dr.
Felelős kiadó: ALFÖLDI ALAJOS.

Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest, V., Honvéd-utca 10.
Felelős: Győry Aladár igazgató.

Tömörkény István

Egyszer találkoztam vele, a Nemzeti Szinház szinpadján. Kerestem, siettem hozzá, hogy kezet foghassak a derék, áldott iróval, aki épp abban a percenetben feledhetetlen gyönyörüséget okozott egyetlen kis szindarabjával, a Barlanglakókkal... Ott állott a magas, sovány, kicsit horgas fejü szőke ember, kissé már félreterelve a kulisszák mögé, (már más darabhoz diszitettek!) ott állott szalonkabátban, tétován, magafeledetten, ott állott és sirt... A szivembe markolt ez a pillanat, ugy megöleltem, bátyámat, jó embert, jó fiút: olyan boldog volt s a szeméből könnyek patakzottak; ugy meghatotta a barlanglakók sorsa, a fiu, aki kést emel az apjára, az apa, aki megbocsát a fiának, az anya, a vaklány, a kubikossors, a pusztai hangok ugy a szivébe mentek: most az egyszer hallotta élőszóval kimondva, amit leirt, ő, aki annyi, annyi élőszót hallott, amit leirjon...

Élőszóval volt neki tele az egész természet, a kis alföldi világ, amelyben élt, élőszót csapott a fülébe minden szellő, megirni való drága magyar szót: igy nem szerette soha senki a szegény magyar élőszavát, mint ez a szelidnézésü, rádermedő, gondolkodó pillantásu ember, aki minden élőszóra rezonált s mind meg akarta és mind meg tudta irni.

Hogy odanézett, hogy meglátott, hogy beidegzett mindent a maga kis magyarjai körül. A tudós alaposságával, a gyüjtő szenvedélyével, a müvész ujrateremtő géniuszával: s az igaz ember emberségével.

Nem röstellt kezelni vele, szót váltani közötte, hallgatni mellette. Velek gondolkodni, s velük egy taktusra élményelni fel a világ mindennémüségét. Ugy belehelyezkedett a dolgukba, sodrukba, lelki életükbe, ugy elbucsálódott, szinte maga is végiggyötrődött minden kis bajukon irásmüvészetének valóságában.

Irigylésreméltó a szenvedély: szép holmikat gyüjteni. Egy életen át elkiséri az embert és soha nem szünő kedves örömet

szerez. Tömörkény minden parasztot megragadott, megforgatott, kikutatott, átszürt, aranyát lecsapolta s még gazdagabban eresztette tovább, mint kapta: jó szivével jó szót vetve az elrekkentettnek. Hogy elkapta minden szavát, fordulatát, mozdulatát, testi s lelki pillanatait, a köhintése, a szemrebbenése módját, a botjának, tarisznyájának eredetiségét, az életének minden furcsaságát s minden szépet és igazat, amit csak benne lelt.

Ó, hogy szerette rajta, benne a cifrát, „esztrát", a szebbet, a mutatósabbat, a gombostűre való finom bogarakat, a népmüvészet finom motivumait s hogy teleszórta velük az irásait, a könyveit: minden könyve versenyez egy-egy néprajzi muzeummal. Kint az életben csak itt-ott csillannak fel ezek a nemes holmik s az ember szeme olyankor gyönyörködve áll meg a remeken egy kis üdülésre, igy összehalmozva, minden igaz voltuk mellett is a gyüjtés tömeghatása, a saját szavuk mellett a gyüjtő ajánlása: már nemcsak a drága matériát szemléljük, hanem a gyüjtő belső izgalmának is tanuja vagyunk: nemcsak azt mondjuk, mennyi kincs, de azt is, mennyi munka volt az egybehalmozása.

De Tömörkény nemcsak tudós, nemcsak gyűjtő: művész. S akik bizonyos szorgalommal haladtak, vagy haladnak a nyomdokain, azok mutatják meg, micsoda lélektelen, fárasztó s alantas anyagvásár a legfigurásabb esetek, a legcifrább bökések és szaftos mondások elegybelegye, ha nemes művészi lélek nem teremti őket életté s valósággá. A Tömörkény figurái kiemelkednek az életből, mint a lemetszett s pohárba tett mezei virág: de valami csodálatos elixirt kaptak a vázában s ott bokorba szedve uj virágzásnak eredtek s örökre ez uj virágban élnek el tovább. Drága apró kis virágocskák: de isten szeme s a müvész lelke előtt minden igaz élet egyformán nagy a nagyokban s nagy a kicsinyekben.

Ebben a könyvében, amely utolsó, amit ő gabalyitott össze: (remélhetőleg még több posthumus kötete lesz a példás szorgalmú írónak) ebben a könyvében történelmi dokumentumokat ád: a világháború magyarját irja meg.

Forrásmunkája lesz ez annak az életnek, mikor a magyar nép egész életfelfogása s maga az élete tökéletesen átalakult, mikor nemcsak új ideák, de egészen új világnézet, új filozófia kezdi gyökeresen kiforditani a magyart régi sáncaiból.

Tömörkény István nem kisérhette el ezen az uton a magyar népet. Csak az elejét, a csirázását rótta fel emez uj időknek. Önkéntelen feljegyzője volt máris nagy pillanatoknak, amelyek megrenditően hatnak.

Bibliai egyszerűségében megdöbbentő minden szó, amelyet

a könyv lapjain az összeomló nagy távolságokról ejtegetnek. A muszka fogoly, aki elolvassa a magyar asszonynak orosz földről jött levelet, de azt már nem tudja elmagyarázni, mi van benne. Csak a két karjával, a két kezefejével mutogat ezt, azt, azután elfordul, elmegy a nagy csizmáiban a sövénykeritésig, belefogódzik, lehajtja a fejét és megint csak a régi szótalan. Atyafia, a tanyai Etal asszony, aki a bibliai Ruthtal méltó testvér a lejegyzett csodálatos levélben: urának irja a távolba: Ne tarts semmitől Ditső, learatok magam is. Egy sort levágok, aztán markot verök. Azután megint egy sort levágok, aztán megint markot verök. Azután van segitő is. Ugyan aki idejár segiteni, arrul mind azt mondják, hogy a szeretőm, de hát hagy mongyák...

Csupa ilyenekkel van tele a könyv. Még nem nőtt ki Tömörkényben tiszta irodalmi hitvallássá, hogy ezeket a finom, finom életmotivumokat gyüjtse föl, de érezte, ösztönszerüen rátapintott, ahol ügyébe esett. Irásait olvasva, mintha egy szép szövött vászonmennyezetre néznénk, amely tele van himezve, varrva, festve, rajzokkal, himzéssel, öröm elnézegetni, de feslik, szétszakadozik az anyag s a mi szemünk ámulva pillant ki a repedéseken a távoli kék égre, amely minden emberi munkánál még szebb és gyönyörüségesebb.

Titkokkal van tele ez a könyv, mint ahogy titkokkal van tele a ma.

S szegény, az ember, aki e titkok rovója kezdett itt lenni, elment, mint annyi millióan ez években: igéretes életük teljességében.

Eggyel kevesebben vagyunk

Budapest, 1917 április 26.

Móricz Zsigmond.

Meddig tart még?

Járnak-kelnek ezen a Valéria-téri piacon az emberek. Valéria-tér volna ugyan, de szebb Vanéliának mondani, amint hogyha hivatalosan Vanéliának volna nevezve, akkor alighanem Valériának neveznék. Mert az úgy van, hogyha a rendőrt röndérnek neveznék, akkor rendőrnek hínák, de mert rendőrnek nevezik, röndérnek hívják. Ösztönszerű eltávolódás ez mindattól, aminek hivatalos formája van.

Sokan vannak a piacon, mert ezen a részen árulják a bürgehúst, a csövespaprikát s egyéb jókat. Odajön a többek között Ozsvát bácsi is a felsővárosból, akire mindjárt rátámadnak:

— Hát már mindönki idegyün? Hát a felsővároshoz nincsen közelebb piac? Né!

— Hát — mondja Ozsvát az évődésre — én az adóban az egész város területére fizetöm a helypénzt, hát már ha erre jártam, ide is csak elgyühetök.

— Nono, — mondják amazok. — Hát hiszen. Nini. Adjon isten jó napot.

— Adjon isten.

— Hát aztán hogy van?

— Hát el vagyok.

— Hát a fiak?

— Oda vannak.

— Aztán merre?

— Hát azt honnan tudhassam? Csak a tábori postaszámokat tudom, egész írást köll ruluk tartani, hogy melyik milyen szám alatt van.

Megint csak kérdezik:

— Hát mindön fia oda van, Ozsvát bácsi?

— Nem — mondja az idős férfi —, nem. Hát hogy képzel olyant? A hetediket még csak most sorozták. Hat fiam van oda, mert az mind kitanult katona már, de a hetedik még nem löhet oda, mert az még csak most tanulja mög a katonaságot, hát akkor hogy löhessen az is oda? Mint képzel olyant?

Nono, hát nem is képzelnek ilyent az emberek, ellenben becsüléssel és szeretettel nézik Ozsvát bácsit, az apát, akinek hat fia van oda az ország használatára s írást kell a postaszámaikról vezetni. És ebbe az írásba legközelebb beleíródik a hetedik szám is, a hetedik gyerek postaszáma.

Egy özvegyasszony mondja a paprikászsák mögül:

Meddig tart még?

— Én is két postát tartok számon, mert neköm is két gyerököm van oda. Nem tudom, merre vannak, csak a számukat tudom. De leveleznek haza leginkább. Tegnap is mind a kettő írt.

Nagybajuszú, öreg, sánta tüzérkáplár szól bele a beszédbe:

— Aztán jót írnak-e leginkább.

— Jaj — mondja a paprikásasszony —, jógyerökök azok nagyon. Mindig azt írják, hogy nincsen sömmi bajuk, hallották,

hogy itthon drága a gálickű, de hát azt mondják, ne búsuljak, majd csak vége lössz a háborúnak, akkor osztán hazagyünnek, aztán majd röndbe tösznek ük mindönt, csak én ne búsuljak.

Az öreg, sánta népfölkelő tüzér a hosszú, szőke tutajbajuszát húzgálja és bólintgatja a fejét. Úgy tetszik, hogy a fej csak azért bólintgat, mert a kéz ráncigálja azt a nagy szőrcsomót, amely kidúródott a fejből. Pedig nem. A tüzér a fejével a lelke szerint bólingat.

— Úgy, úgy — mondja. — Az igazi fi nem is ír haza szomorúságot. Mert mit szaggassa vele a szülőanya szívét, mikor az úgy sem segíthet rajta. A maga fiai akkor igazi fiak, asszonyság.

Ozsvát bácsi is beleszól:

— Az enyimek se terhölik gonosszal a levelet.

A sánta katona mondja:

— Úgy, úgy. Magyar fi ne panaszkodjon. Úgy se ér sömmit se az a nyávogás. Azután pedig... azután pedig... hát azután pedig majd csak hazagyünnek idővel...

Szép vigasztalás az ilyesmi is, mert most meg a paprikásasszony elfakad sírva. Hullanak ugyancsak a könnyei.

— Idővel... idővel — sírja. — De mikor lössz az az idővel? Ó, én szép édös két gyerököm!

Ozsvát bácsi elkomorodva mondja:

— Mög az én hatom...

Azonban azért katona a katona, hogy katona legyen, ha sánta is. A tüzér, botjára támaszkodva látja, hogy itt csak tréfával lehet elütni ezeket a szomorú dolgokat. Mikor az asszony azt mondja kétségbeesve, hogy:

— Hát hun van az a matamatikus tanár, vagy az a katonamanikulás, aki ki tudná számolni hogy mikor lössz vége ennek a háborúnak?

Ezt feleli rá:

— Nem kell ahhoz se metematikus, se manikulás, mert aztat én is mög tudom mondani.

— Hát maga tudja? — éledezik az asszony.

— Hát hogyne tudnám — mondja komolyan a tüzér. — Onnan gyüvök a harctérrül. Nem itthon ütöttem mög a lábamat a szalmába, nini.

— Tudom — mondja az asszony békülékenyen —, de hát ha tudja, mért nem mondja mög, hogy mikor lössz vége a háborúnak?

A tüzér felölti az arcára azt a fontoskodó ábrázatot, amit bádogpofának is szokás nevezni.

— Hát — mondja — én mögmondhatom. Karácsony előtt vége lössz...

— Karácsony előtt? — kérdezi az asszony.

— Ügön — mondja a tüzér megnyugtatólag. — Ha pedig véletlenül karácsony előtt nem lönne vége, akkor majd vége lössz karácsony után.

De biceg is már ugyancsak elfele, mint a féllábú szarka szokott a tanyaudvarban. Azonban az asszonynak a könnyhullatása elcsillapodott, olyan félnevetve, félmérgesen kiáltja utána:

— Kendbe is belebújhatna az a sánta obsitos ördög!

Ezzel azonban a plezuros ember nem törődik. Sírás helyett nevetést támasztott s az neki elég. Biceg tovább. Ozsvát bácsi utánamegy, kínálja is egy szivarral, de a botos katona azt mondja, hogy nem fogadhatja el, mert olyan az ilyen mankósforma ember a szivarral, mint a kisasszony a nadrágban.

Lesz még virág a kalapon

A vén csontok, a szentséges hős atyák, a borzasztó agg plenkerek, a király legöregebb katonái a multhéten még csak úgy szó nélkül nézték ezeket a sorozási dolgokat. Nem érinti még az ilyesmi a hadsereg őszi virágait.

— No, komám, hát kend? — kérdezte egyik a másikat.

A másik legyintett:

— Ugyan... hiszen még csak a regrutája mén...

Az. A regrutája. Ezek a fiatalabb népségek, negyvennégy, negyvenhat, negyvenhét évesek. Könnyű kis legények, ifjú, „még meleg" katonák, akik szintén viselték ugyan a fegyvert valaha, de csak itthon kaszárnyáztak, vagy legfeljebb a Fehértemplomon, vagy Bécsben a Rossauban, vagy a Marihilfen, de nem voltak odalent testvéri sorsban a bolond nagy hegyek között a török katonákkal. Szóval: még csak a regrutája mén. Aki itthon szolgált és a kaszárnyából parancskiadás után hazajárt szopni.

Miután azonban az idő eljár, idővel el fognak majd következni a negyvennyolcasok is, meg a kilencesek, továbbá a hihetetlenül borzasztó szent és hős atyák: az ötvenesek, akik őrizték a király pihenését téli éjszakákon a bécsi Burg várkastélyában is, de védték a trónját ott lent is... ott lent... ahun abba az időbe... mondja kend már, komám, hun is voltunk?

— Spanyolviaszkországban — mondja a koma.

— Úgy, úgy — hagyja rá amaz, de van is benne valami, mert a sok piros töröksipka miatt olyan spanyolviaszkforma visszaemlékezései vannak az embereknek.

— Azután hát kend mén-e a sor alá?

— Én — mondja amaz büszkén —, hát én hogy mönnék?

Lessz még virág a kalapon.

Hiszen kiváltságos embör vagyok én! Hát hova gondol kend, komám? Hiszen császári királyi műpatkoló vagyok én!

Emez az ember, a paraszti sertéssebészet mestere, azt mondja erre:

— Akkor én se mék, ha kend nem mén. Mert akkor én mög fönséges császári és királyi műmiskároló vagyok.

— Bolondok vagytok — véli a harmadik —, hát már mit tréfáltok ebbe a komoly üdőkbe?

Azt mondja a negyedik:

— Már mért ne tréfáljanak, komám? Eggy a fizetés.

— Úgy, úgy — hagyják rá többen —, hagy játszuk mög magunkat. Mert lösz még egyször virág a kalapon, komák.

Várakozó Pál tépelődve néz maga elébe. Azt mondja:

— A fiam őrmestör, én mög káplár voltam, hát most én szalutáljak neki?

Nevetik, mert biz ez megtörténhet, ha egy századba kerülnek. De hiszen a régi időben is megesett a fegyvergyakorlaton, hogy káplár volt a makói szolgabíró, a hajduja meg őrmester. Nem baj az ilyesmi. Hát mikor közembör volt a vásárhelyi főkapitány, aztán a gödörben megrúgta a lábát a hadnagy, mert nem volt a kilüvéshöz helyes fekvése neki, aztán a főkapitány nem szólt sömmit, hanem a manéber után párbajra szólította a hadnagyot? No aztán hát ez se volt baj. Mindegy az. Az úr karddal párbajozik, doktorral, a paraszt bicskával, doktor nélkül. A paraszti párbaj annyiban becsületesebb, mint az úri, hogy a gyógyításnál a doktort a győző fizeti. Hát üssön bele a mennykő az egészbe. Nincsen itten mit tanakodni, hanem . . . hanem lösz még egyszer virág a kalapon. Aki rendes ember, még csak le se vetkőzzön, mikor a jövő héten a sor alatt a doktor elé megy, hanem csak azt mondja: katona voltam én, most is az akarok lönni én.

Engi Kispéter Imre, egy köhögős beteg ember, akinek a hátához van száradva a melle, felel erre a véleményre:

— Én is úgy töszök. Mert már nem győzöm pénzzel a doktort mög a patikát . . . Hátha odabe ingyen kigyógyítanak a katonaji orvosok . . .

Legényavatás

A Vera (úgy hívják, hogy Vera, pedig Vera néni volna) szikár csontos öregasszony, akinek ég a kezén a munka és mindent oly tisztán végez, hogy az az erre adó embernek valóságos gyönyörűség, hanem az is bizonyos, hogy nyelvesebb fehércselédet nem teremtett még az úristen erre a kerek világra. Beszalad az almáskamrából, ahol a rohadtak selejtezésével foglalatoskodik s mielőtt szóba kezdene, nagyot húz a levegőből, azután azt mondja:

— Hát kéröm mijen szömtelenségök történnek.

— Ugyan?

— Hát kéröm, mögáll az embör esze.

— Az?

— Debizony csak. Hát az mán mégis röttenetös. Hisz itt mán nem löhet megmaradni a tanyába. Kéröm.

— Ugyan?

— Dehát kéröm, ilyent? A saját tulajdon szömejimmel tapasztalom. Szörnyűség ez, kéröm. Hát mi lösz a világból? Hiszen én ijenre elsüjjednék szégyölletömbe.

— Dehogy.

— De kéröm. El én. Hát hiszen... Hüjj, ha az apja mögtunná! Léverné a kezeit, mög kitépné azt a bodros haját... No, de annak a kölöknek se lennék a hejjibe. A nyavajás... Oszt még ü mongya néköm tegnap: boszorkány... Ejnye, montam, szakaggyon rád a part, ereggy előlem, pusztujj, mert ha én mögváglak a széna-vonyóval (épp a tehénnek adtam kéröm), vacsorán éröd Pilátust. No, oszt ijet. Ma mög... Ijen szömtelenségök!

— Az?

— Hát hogyne kéröm — folytatja —, ki gondolna ilyet? Hát hogy meri mögtönni?

— Ugyan?

S miután eddig senki sem kérdezte tőle, hogy mi történt, merre történt, a vénasszonyt elfutja a pirosság, megrösteli magát, csattogó papucsaival szó nélkül sarkonfordul, kimegy, künn valamely ebet oldalba rúg, az ereszet alján az asztalról, melyen az ebédutáni csentrös még ott maradt, leüti a macskát és dohogva halad át az udvaron. Az alma ma bizonyosan hibásan selejteződik. Vagy mind kihányja, vagy közte hagyja a férgest is. Azonban inkább ez a malefaktum essen meg, minthogy a vénasszony pletykáját végig kelljen hallgatni, mert az rendesen lélekveszedelmet jelent.

*

Senki sem tudná lélekre megmondani, hogy voltakép a Hab Viktor miért szép leány, mert bizon az nem szép. De nem igaz ám az, hogy nem szép, mert szép. Az annyira tetszetős, hogy csodálatos, pedig a tanyán azok a híres deli termetek nem fejlődnek túlságos nagyon, hamar elhúzza őket a becsületes dolog. Így a dereka szépsége el is vesz a leánynak s még csak nem is sok ideje, a női mell szépsége is veszendő volt, mert ilyesmit bűnnek tartottak s lekötötték szijjal, hogy apróbbra apadjon. (Sok vakarcs gyerek adta meg ennek az árát.)

Ilyesmik megeshetnek, de már a szemeit csak nem lehet kiszúrni senkinek, amint hogy volt ebből a Hab Viktornak kettő. Szép, nagy játékos szemei voltak, amikkel tudott is hol erre, hol arra kacsintani. De közben a keze sem maradt utolsó, az ő húsos barna kezei, amikkel úgy üté nyakszirten a vele

kancsalodó legényt, hogy, mint mondani szokás: arrul kántált. De azért akadt olyan, aki utána sóhajtozott elég, mert, mint a föntebbiekből is kitetszik, a saját két tulajdon szemével babonázta az embereket, már hogy a fiatalját. Mert az öregek az ilyesmire rá sem hederítenek.

Azonban a sóhaj csak sóhaj marad, az epekedés meg epekedés. Mint mondani szokás: az értetlen szerelemnek semmi látszatja nincsen. Érthető pedig nem akadt, mert aki meg akarta volna értetni magát, azt a Viktor elverte magától, hogy annak lelohadt a kedve.

Ilyen volt Hab Viktor, mielőtt az almák válogatásából elővonult volna a Vera.

*

Vera e tette következtében minden megváltozott. Minden, aminek csak emberi hangok befogadására füle van, megtudta, miként Hab Viktor sem különb már, mint akármelyik másik.

No, ez nem volna baj. Az előzi meg a férjhezmenést, hogy egy legénnyel szívesebben vált szót a leány, mint teszem azt a többivel. Ez a dolog eleje. Ez ellen nem szólna senki, ha ez a legény éppen legény volna, rendes, maga fajta, amilyennek lenni a legénynek dukál, de hát kiderül a Vera által előadottak nyomán, hogy nem is legény, csak gyerek még, akinek, ha dologba áll valahová, félnapszám jár egy napra.

Ilyen is ritkán akad a világban. A szó szétröpült a tanyák fölött és átszállott messze a beszéd, hogy ím, Sátán Pista, a kutyúkölök megcsókolta a Veron nyakát. Tanuk vannak rá. Az asszonyok összecsapták a kezeiket, a leányok pironkodtak, ellenben Hadadi Gergely pusztázó legény (nagyvízkor mult ötvenéves, azóta elfelejtette számlálni az időt) így mondta, mikor lovon járt a közben s neki is megvitték a szóbeszédet:

— Nono. Ha az Isten szamarat teremt, teremt annak füvet is.

Kérdés, hogy igaza volt-e Hadadi Gergelynek, de nem kérdés, hogy aki tudja, mondja ki az igazságot.

Az igazság egy ideig a Vera oldalán állott. Az igazság ugyanis gyakran változtatja helyét. (Ezért vannak a világon az ügyvédek, hogy magukhoz csalogassák.) Ott állt, tényleg ott állt akkor, hogy soha valamely szőlőben tavaszi nyitáskor leánynak helye nincs. Nincs is. Leánynak helye van a szőlőben, ha fákat kell hernyózni (mert mit bibelődjön az ilyen gyönge növendékállattal a férfi), továbbá helye van a kötözéskor, ami szintén lánymunka, mert az olyan szépen köti pántlikásan a karóhoz a venyigét, mintha csak a maga hajába fonná a szalagot.

El kell ismerni, hogy Sátán Pista, mint munkaerő volt

jelen a nyitásnál, pedig ez a dolog tudománnyal jár, mert amilyen a nyitás, olyan a szüret. Kétségen kívül áll ismét, hogy Sátán Pista még nem számít legényt, s ez oknál fogva mint gyermekembernek félnapszám jár, — csak az volna most a kérdés, hogy mit keresett ugyanakkor a szőlőben Hab Viktor, mikor neki ott ilyenkor semmi foglalatossága nincsen.

Éppen ezért kezdődött el hétfőn, almaválogatás kezdetén a beszéd, hogy azért ment oda, hogy a félnapszámos megcsókolhassa a nyakát és ez a tárgyalás szállt a nyíló mezők fölött, a rügyes faágok alatt mindenfelé, egész a másik hétfőig.

*

A másik hétfőn változás állott be. A másik hétfőn mindenki elhallgatott, sőt Vera is ezt tette, aki pedig nem mindenki. A másik hétfőn ugyanis a fogadásnál teljes napszámba állók sorában foglal helyet a Sátán.

— Hát te? — mondja a gazda. — Te fiú?

— Nem, — mondja a legény.

— Nem, mondja egy másik, katonaviselt is (oda föl szolgált a császár udvarába, Bécsbe), — nem gyerök ez már, hanem legény. Ténnap mán vereködött a tánchelyön.

— Úgy, úgy, — mondta a többi. — Ez így van.

Csakugyan. A „gyerök" feje be van egy tarka kendővel kötve. Kékbabos fehér kendő, aminek a külső részén némi vérnyom mutatkozik. Kevéske az egész, hanem a kendőre egy kereszt és hét oltári gyertya előtt meg lehetne esküdni, hogy vasárnap délután, mikor Hab Viktor a közön át a tánchely felé ment, az ő fején csillogott.

— Hej, az apád erre-arra, — mondja a kazda, kedvtelve tekintvén végig a helyes kölkön, — de mögembörösödtél!

Ebben a szóban már benne foglaltatik, hogy félnapszámból ezentúl egész napszámra növekszik. Már most, ha még ehhez hozzáveszi az ember, hogy a kutyúnak ettőlfogva szabad jussa van a Hab Viktor nyakához, nem lehet útalni azt a kis fejbeverést, ami különben is, ha nyúlhájjal kenik, begyógyul időnap előtt.

Az elesett ember

A kis állomáson leszállva a vonatról, az a kellemetlen meglepetés ért, hogy nem jött értem kocsi. A táj végig volt borítva hóval s annak a fehérjén semmi mozgó pont sem látszott, ami nyilvánvaló jele annak, hogy nem azért nincs itt kocsi, mert

elkésett, hanem mert el sem küldték. Nem kapták még kézhez a négy nap előtt küldött levelet, aminek az oka a helyi viszonyokban rejlik. A helyi viszonyok többfélék. Példának hozom föl: Sándorfalva látja Szegedet s Szeged látja Sándorfalvát. Ősszel azért a sándorfalvi utas, ha a városba akar menni, nem a város felé megy, hanem ellenkező irányban. Elmegy Szatymazra, ott megvárja a vonatot, arra fölül s így beér Szegedre. A föntebb való esetben a levél járja ilyformán az utat. Előbb fölmegy Félegyházára vasúton. Ott a vicinálisra teszik, amely Csongrádig viszi. Akkor a kocsiposta kezeibe kerül s csak negyednapra a lovaslegény tarisznyájába. Ha aztán valamelyik szállító eszköz késik (gyarlók vagyunk valamennyien), akkor ötnapos utat tesz a levél a pusztára, amely a városhoz annyira esik, hogy mikor a színház leégett, odalátszott a füstje.

A kocsi denique nem jött, ami leginkább azon oknál fogva kellemetlen, hogy most már nincs bunda, meg lábzsák. Mert fogatot azért lehetett kapni könnyen. A közeli faluból ott állt az állomásnál négy-öt fuvaros ember. Kettő hamar kapott pár hatosos utast be a faluba, azok nagy ostorpattogás között megindultak. Az állomásfőnök bement a szobájába, az egyetlen vasúti szolga is elment valamerre másfelé, a vonat már a harmadik határba szaladt, magam maradtam a három emberrel, akik várakozva sandítottak felém.

Még mindig abban a reménységben voltam, hogy hátha megjön a kocsi s az állomás lépcsőjéről néztem ki az útra, amely szélmalmok között kanyargott egy darabig, azután neki vágott a hónak s a vége elveszett a téli ködben, amely ilyen napokon már korán be szokta teríteni a határt.

E közben egyik ember, az ostort tétova lóbálván a kezében, közeledik. Amint megmozdult, a többi is utána lassan.

— Talán kocsit vár az úr? — kérdezte az első.

— Azt.

— A pusztáról?

— Onnan.

— No, hát az pedig nem jön.

Nagyobb bizonyosság okáért kifordult a táj felé s kezét a szeme elé tartva, szétnézett.

— Nem jön, — ismételte.

— Hanem mink — szólt a másik, egy kövéres ember új csizmában —, mink elvinnénk.

— Mindhárman?

— Nem, nem — felelte —, hanem valamelyik... Már akivel, hogy meg tud egyezni. Mert itt meg kell egyezni, uram.

Lassan, kúnosan beszélt *e*-vel s húzta a szavakat.

— Az már bizonyos — hagyta rá az első bátrabban —, egyességből áll a világ. Ki hogy tud egyezni, úgy boldogul.

Mind a ketten nevettek erre s egymásra tekintettek alattomosan. Előttünk a világ, koma — gondolták —, most ne engedjünk ennek az úrfélének. Körülbelül igazuk volt. A konkurrencia rajtuk kívül ki lévén zárva, valamelyiket meg kellett fogadnom, hacsak estig nem akartam várni megint a vonatra. De meg dolgom is volt.

— Hát aztán mi a díj odáig?

A nagycsizmás azt mondta:

— Rossz az út nagyon.

— Azaz, hogy nincs is út — javította ki a másik —, mert ami volt, a szánkók elrontották.

— El, — szólt szerényen a harmadik ember, csakhogy ő is mondjon valamit.

— Jó, jó. Hát mi az ára ennek az útnak?

— Hát, hát — szólt újból az új csizmás, ki ezen tulajdonságánál és hasban vállasságánál fogva bizonyos tekintéllyel volt a többi között —, nem akarjuk sarcolni az urat, nem is sarcoljuk, ha négy forintra mondom.

Sohasem volt akkora az ára ennek az útnak, még derék nyáron sem, mikor nagy a napszám és drága a fuvar.

— No — mondom —, ugyan kihasználják kendtek az utas ember szorultságát. Már hogy lehet ilyen sok pénzt kérni azért az útért?

Az ember nevetett.

— A pénz sose elég. Különben velünk is úgy cselekszik mindenki... Minket is kihasználnak. Mink sem cselekszünk máskép.

Ha a vidékemberi tájszóláson mondja, talán meg is örülök ennek a logikának. De most bántott ez a sok betű a beszédben; olyan volt, mintha könyvből olvasná.

— Hát pedig most ugyan rosszul cselekszik — mondtam mérgesen —, mert én a maguk kedviért nem nevettetem ki magamat. Inkább nem megyek. Begyalogolok a plébánoshoz a faluba, ott maradok estig, aztán visszamegyek a vasúton.

— Ahogy gondolja, kérem — nyujtotta a szót az ember. — Az sem utolsó. Most jó bora van neki.

Azzal megfordult s verte az új csizmaszárát az ostorral. Félvállról szólt vissza:

— Mindenki azt tesz, amit akar.

Hirtelen utána fordult a másik, azután kissé tétovázva a harmadik. Ez a harmadik vékony, görnyedtes ember, lehajló, fakó bajusszal, az arcán a gond tömérdek ránca. Ruhája a szegénységé. A szokásos asztrakánprémes felső helyett vattás kabát rajta, amin folt hátán folt, egyik kék, a másik piros, a harmadik sárga, aszerint, amint elszakadt kötőből, kopott asszonyszoknyából vagy zsákdarabból varrta reá durva cérná-

val a felesége. A lábain bocskor, annak elszakadt szíjai kócmadzaggal voltak összekötve. A nadrágja a fehér színével kifordítva, ami többnyire csak azoknak szokása, akiknek egy van ez öltönydarabból s a valódi színén csak ünnepnap viselik. Ez az ember esengő tekintetet vetett reám s igen lassan fordult el, de mégis elfordult.

Lassan lépegettek a hóban, mígnem az új csizmás, aki elüljárt, megállt.

— Hát még egy szót szólok — mondta.

— Mondja, no.

— Hát mondom — mondta keményen. — Én nem viszem el négy forinton alul az urat. Hiszem az Istent, hogy a komám sem viszi el (megkopogtatta a második ember vállát az ostorral, hogy az a koma. — No, nem — mondta a koma is határozottan). Hanem itt van ez a harmadik ember... Egy szó, mint száz, ez az ember elviszi harmadfél forintért. Ha kell, kell, ha nem kell, nem kell. Többet most már egy szót sem szólok.

A bocskoros visszafordult. Szürke szemeiben újra felcsillant az előbbi kérő, esengő sugár. Fogadj meg, uram, fogadj meg — mondták a szemei.

— Hát melyik az a kocsi?

Az ember hirtelen ugrott egyet a hóban s futott a kocsijához. Öcska szerszám volt biz az egészen, kis macska lovakkal, kenderből a gyeplő, az ülés meg olyan kukoricaszárból, amelynek levelét már leették a lovak. Igen szorgoskodott, levonta a macskákról a takarót (boldog időben pokróc lehetett a szolgabíró ámbitusán), s mire az ülést elrendezné, maga is helyet foglalna, a másik két fuvaros már a falu alatt járt...

— Nagyon rátarti az a két másik fuvaros — mondtam.

— Nem, kérem szépen — felelte a bocskoros.

— Dehogy nem. Rosszlelkű ember az, aki annyira ki akarja használni az utast. Én csak csak, de hátha valami szegény utas kerül elébük...

Nem szólt egy darabig, csak hajtott, rángatta a kengyelgyeplűt. Öreg fuvaros-lovak szokása, hogy nem tudnak menni, ha nem érzik a szájukat.

— Inkább áldja meg őket az Isten — sóhajtott föl aztán —, mert csak azért tartották ki magukat, hogy ne az ő kocsijukra kapjon az úr... Jobb kocsi, féderes ülés, jobb ló... Mikor az urat sarcolták, engem kíméltek.

— Ugyan? aztán miért?

A fehér báránybőrsapkát, amiről a prém már egészen lekopott, lejebb húzta.

— Azért kérem — felelte —, mert én nagyon elesett ember vagyok.

Kocogtunk. Az útról egy helyen letért s a falu elhagyatottabb része felé hajtott.

— Nem jól megy, ember.

— Tudom, de csak beszólok haza egy kicsit. Erre lakok a juhszélen.

Egy szélmalom, meg cigányputrik közt haladtunk át. Kutyák szaladtak ki az alacsony, tapasztott kerítések mögül, melyeknek tetejét elmosta az őszi esőzés.

— Hó! — mondta egyszer az ember.

A lovacskák megálltak, bár előbb igen nagy szándékuk volt, hogy beforduljanak az udvarra. Ha ugyan udvar az olyan udvar, amelyhez ház nem tartozik. A ház, amelyhez tartozandó volt, csak beomlott falait mutatta, meg üszkös, fekete gerendáit, amiken beesett a hó. Hátul az istálló, mellette a színből való lakásféle. A tenyérnyi ablakhoz a kocsizörgésre sápadt asszonyfej nyomta az arcát.

— Leszállhat addig, míg subát hozok magamnak — mondta. — Nincs kutya.

Még csak kutyája sem volt neki, bár hiszen minek oda kutya, ahol őrizni való sincsen. Beszaladt, kis vártatva kijött, foltos subát hozva a karján. A suba gőzölgött, amint a fagyra ért vele.

— Ezt most vette kend le az asszonyról.

— Most — felelte csöndesen. — Nem tüzelünk ilyenkor, hát csak így a subában...

— Hát csak vigye vissza neki.

Akart valamit szólni, de aztán hirtelen megfordult s bevitte a subát. Mikor kijött egy vászontarisznyával, amelyben szemmel láthatólag csak egy darab kenyér lötyögött, szó nélkül kapaszkodott a kocsira. Egy utcába bevágott s hamarosan áthaladtunk ezen a kellemetlen falun. Dacos nép lakja, amely csak ránéz az utasra, de nem köszön. Igazság szerint nem köteles vele, de mikor az olyan jól esnék, valamely Dicsértessékre rámondani a Mindörökkét. Ez már vele szokott járni a faluval.

Az ember egyre jobban nógatta a lovait. Néha azonban a kis macskák nem bírták a poroszkálást, lépésben mentek s ilyenkor kelletlenül izgett-mozgott, hogy talán ebből baj lesz. Szivarral kínáltam. Már hozzá is fogott, hogy végignyálazza, mely esetben lassabban ég s tovább tart, de azután csak vissza nyujtá:

— Már csak köszönöm. Inkább majd ha egy pipa dohányravalót ad az úr.

— Hisz nincs is itt a pipája kendnek.

— Nincs ám — szólt megzavarodva s körültapogatta magát. — Mostanába nem szoktam... Gyű, Kesely, olyan szénát kapsz, hogy az ritkaság.

Nem tudni, e csábító ajánlat vagy egyéni buzgalom következtében-e, de a Kesely csakugyan nagyot rántott a rúdon s így oldalba ütvén a Sárgát, mind a ketten neki fogtak. Mentünk, mentünk. Az úton jegenyefák álltak sort, deres ágakkal, a havas földeken varjak keresgéltek, más teremtett lélek sehol nem látszott.

Amint a csárdánál fordul az út, az ember leteszi lassan a kezéből az ostort és azt mondja szomorúan:

— Meg vagyok én átkozva mindenféleképpen.

— Már miért?

— Ott jön az úrért a kocsi.

Csakugyan, a ködből kibontakozik a Badár vékony, száraz feje, meg a Nóniusz csillagos homloka. Mögöttük János volt, János mögött a kocsi a bundával, zsákkal, de még bizonyosan cognac is lesz a bunda szélében. No, ez nagy öröm. János is így vélekedik, mert amint odaér s látja az igen nyárias készséget, az ostorral a bundára mutat és azt mondja:

— Kivöttük a doktor zsebibül a tíz forintot.

Csak éppen át kellett lépni. A bocskoros e kászolódást némán nézte és lehajtotta a fejét.

— No, ehol a kend pénze.

Átvette, aztán szétnyitotta a tenyerét s belenézett.

— Kérem szépen — mondta szégyenkezve —, még a fele útján sincs, de ne tessék haragudni, hogy nem utasítom vissza. Nagyon elesett ember vagyok. Máskép...

— Nono. Hiszen a dohányra valót úgy se kapta meg kend.

— Az, — szólt, — az ám.

Amint János megfordult, kihúzta a fejéből a bőrsipkát s újra rávonta. Lovai megindultak, ő keresztbe ült a kukoricaszáron s előkotorászva a vászontarisznyát, ebédbe kezdett.

Julis asszony levelez

Az orosz fogolytáborokból a magyar levél érkezik legnehezebben haza, bizonyára azért, mert nem tudják elolvasni a cenzurán, hogy mi van beleírva. Sok hivatalt kell megjárnia, amíg valahol akad egy olyan muszka, aki valamit tud magyarul is, az meg bizonyosan, ha fölszaporodik előtte a levél, könnyen csinál százból ötvenet. Erre rájött már a foglyok egy része és úgy segít a dolgon, hogy a levelét vagy németül iratja, vagy pedig oroszul. Leghamarabb bizonyosan akkor ér haza, ha oroszul van írva, csakhogy akkor meg az a baj, hogy itthon nem tudják sem elolvasni, sem megérteni.

Az orosz táborokban van erről a tájról nem kevés ember, mert az egyik ezredünk is ott volt Przemysl védői között, amikor a vár elesett.

A tanyai asszony, akinek ugyancsak ott van az ura, szintén ilyen muszkanyelvű levelezőlapot kap. Nézi, forgatja, nem érti. Viszi a szomszédokhoz, azok sem értik.

— Hát az urad, bizonyosan az urad, Julis — mondják neki —, azt nem löhet mondani, hogy nem az volna, mert ki írna onnan neköd más.

— Az hát — feleli Julis —, csak az uram löhet, mert még a tanyaszám is rá van írva a levélre.

— Nohát akkor... Hanem ezöket a betűket itt nem ismeri senki. Aztán ha ismerné is, akkor se mönne vele sömmire, mert nem tud ezön a vadkácsa-nyelvön.

Julis elszomorodik. Ahogy megörült a levél jöttének, most annyira kedvetlen.

— Jaj, jaj— panaszolja —, akkor most se azt nem tudom, hogy mit írt, se mássát nem tudom küldeni a levélnek.

— Hát ez körülbelül így is van — mondják a szomszédságból az itthonlevő öregek. — Hanem nézd csak. Arra a rivódülői szélmalom felé, a Papdi Gerő tanyáján vannak muszka foglyok, próbálkozz azokkal. Kicsit messze van ugyan...

— Nem bánom én — hevül az asszony — akármilyen messzire van is. Csak tudhatnám, hogy mit ír az uram, azután, hogy én is irathatnék.

El is megy Gerőékhez, a harmadik kapitányságba Julis, bot a kezében, mert most az asszony az ember, tarisznya a vállán, viszi benne a levelet. De nem sok szerencsével jár. A Papdi-tanyán van négy muszka is, de abból éppen a három beszédesebb, aki már tud egy kicsit magyarul „habogni", nem ismer írást. A negyedik ismeri a betűt, el is olvassa a levelet, de ez meg olyan szótalan, mintha kuka volna, amint hogy nem is igen tud még a köszönésen kívül egyebet magyarul. Szomorú tekintete fölvidámul az ismerős betűkre, böngészi, olvassa is félhangosan, de csak magának; de azt már nem tudja elmagyarázni, hogy mi van benne. Csak a két karjával, a két kezefejével mutogat ezt, azt, azután elfordul, elmegy nagy csizmáiban a sövénykerítésig, belefogódzik, lehajtja a fejét és megint csak a régi szótalan.

— Ennek valami férög rágja a szíve gyükerit — vélt Papdi Gergely —, mert mindig az egereket szeretné itatni a szömibül.

Próbálják szólásra bírni, nem sikerül. Beszélik neki, hogy a többi muszkának mondja el, hogy mi van a levélben, azok

már tudnak magyarul ezt, azt, majd csak szólnak valamit. De hiábavaló a beszéd, a muszka csak a vállát rázza.

No, így Julis dolgavégezetlen jön elő Gergőék tanyájáról. A szomszédok azt ajánlják neki, hogy most már ne keresgéljen a tanyák közt a többi muszka után, hanem menjen be a levéllel a városba, ott hamarabb dülőre jut. Menjen a városházára, ott majd csak útbaigazítják valamerre.

Julis hát útbaindult a város felé. Még be sem ér azonban, már feleúton adnak neki jó tanácsot, hogy menjen abba a kórházba, ahol orosz betegek is vannak, azok között akad tiszt is, nemcsak kétkézimunkás, ott majd eligazítják az ügyét valahogy.

— Úgy-úgy, köszönöm is — mondja a fáradt asszony, de azért vidáman lépked tovább, hogy megtudja, mit írt az ura a levélben. És hogy még „választott" is lehessen rá küldeni.

Van most elég kórház, nem kell egyért tűvé tenni a várost, Julis hamar odaakad. Még az a szerencséje is van, hogy a kórház kapujában aki urnak elpanaszolja a baját, az éppen az odavaló főorvos. Aki pedig mondja:

— No, ezen könnyen segítünk. Van itt olyan orosz, aki elolvassa.

— Jaj, kéröm — szorong Julis —, de mit ér az, ha a muszka nem tud magyarul.

— Hát az nem baj — mondja a főorvos —, majd olyant keresünk, aki németül is tud.

— Németül — riad föl Julis —, hát hiszen nem tudok én németül se.

— Tudok én. Majd az orosz elmondja nekem németül, én meg majd elmondom magának magyarul.

Julis asszony eleinte nem tudja megérteni, hogy ez így harmadkézből is mehet, de azután rájön, hogy az egészen rendben lesz.

A beteg orosz azután elolvassa a levelet, elmondja a főorvosnak németül, hogy mi van benne, ő meg elmondja Julisnak magyarul. Julis elfogódva hallgatja... istenem, milyen messziről jön, aztán háromféle beszéd kell hozzá. Kérdezi is, mint illik, hogy mivel tartozik a szivességért?

— Nem arról van szó — mondja a főorvos —, hanem most majd ugyanilyen úton elküldjük a Mihálynak a választ. Maga mondja el nekem, hogy mit akar iratni, és elmondom a muszkának németül, a muszka megírja oroszul, aztán ott Kabarovszkban a Mihálynak elmondják magyarul. Hát mit izen?

Julis most van csak megállva végképp. Már harmadfélnapja jár-kél a levéllel és az még az eszébe sem jutott, hogy mit kellene üzenni. Elgondolkozva szól:

— Tudja az isten...

— De hát csak maga tudja, hogy mit akar íratni?

Julis mondja:

— Jobban tudja aztat a főorvos úr. Nem tudok én az ilyenhöz.

— De valamit mégis csak akar izenni az urának?

— Igön, igön — felel hirtelen és büszkén Julis asszony —, tessék mögiratni neki, hogy röndben betakarították az egész termést...

Se több, se kevesebb, ez Mihálynak elég. Mihály ebből mindent megért, mert ez azt jelenti, hogy a ház tájéka is rendben van. Julis boldog ezzel a levéllel és azzal távozik, hogy ha már nem lehet fizetni a szivességért és a „jóakaratért", akkor az úristen aranyozza mög a kezüket.

Csata a katonával

János a tanyáról többféle alapon jött be ezúttal a városba. Elsősorban a piaci árak érdekelték s azonfölül néhány apró tárgyat is kellett venni. Ugyanis kell egy karika a malac orrára, egy karika az ingaóra láncára, amit mindig ellopkodnak a gyerekek, végül pedig adót is kellene fizetni.

János az utóbbi mesterséget végzi el először s megszaporodva jön ki az adóhivatalból. János odakint azt határozta, hogy tíz forintot fog fizetni, de csak ötöt fizetett s így financiálisan szaporodott. Ez mindíg vidám állapot. Most már lehet karikákat keresni. Talált is kettőt, nagyon szépet. Egyik jó volt az órára, a másikat pedig nagyolta kissé a malac orrára, na dehát üsse kő, majd hozzánövekszik. Az orr növendő. Ezzel most már egészen készen van s lehetne is menni kifelé, amidőn eszébe ötlik, hogy vesz egy olcsó jegyzőkönyvet a fiúnak. Inkább abba írkáljon, mint a ház falára.

Ez természetes. János valami játéküzletbe megy, végignézi a kirakott tárgyakat s néhány fillérért vesz egy kis noteszt. Szép azért az nagyon, olyan aranyos a háta, akár a biblia.

— No, majd möglátom, mit ír bele a gyerök, — szól biztató mosollyal János a boltoshoz. — Maga lösz a felelős azért, amit a gyerök ebbe a könyvbe szerkeszt.

Így elválnak.

Amint azonban János az aprópénzt tartalmazó tárcát a belső zsebbe akarná tenni, a tárca leesik a földre, mert nem

olyan könnyű a subában való mozgás, mint ahogy azt az ember gondolná.

János lehajol érte s mikor fölvenné, egy kis színes alakon akad meg a szeme. Ez egy játékkatona, amely a fakarjával szalutál s kabátja kékre, lábai vörösre vannak festve. A szerencsétlen kis katona feküdt a földön, mert csákójával odaszorult az árusító asztal lábához, de még így fekve is következetesen tisztelgett. Természetesen János ahogy megpillantja, villámgyorsan az eszébe ötlik, hogy a kis könyv mellett ez a katonababa is igen jó lesz a gyereknek.

Hamar kikapja hát fekvő helyzetéből s hozzámarkolva a tárcához, mindakettőt az öklébe fogja. Fölegyenesedik s az öklét bedugja a belső zsebbe. Ott kinyitja, a katona és a tárca bent maradnak, kezét pedig nyitott állapotban húzza vissza. No, ez rendben van. Most már végleg elköszön a boltostól s az utcán kedvvel rázza bele magát a subába.

Most addig be nem nyúl a zsebbe, amíg a tanyára nem ér.

Nincs otthon senki, mivel hogy a gyerek iskolában van, az asszony pedig odajár a szomszéd tanyán, ahol valami torban segédkezik.

Így hát a lovakat kifogja s előkeresve az eresz alól a kulcsot, bemegy a házba. Jó meleg van bent. János topog egy kicsit a szobában s jár-kel. Majd pedig gondolkozik, vajjon utána menjen-e az asszonynak, vagy reátegye az órára a karikát.

E közben eszébe jut a notesz, meg a katona. Gyertek elő. Zsebbe nyúl s kiveszi mindakettőt. Az asztalra teszi s az ablakhoz megy, kitekint a néma tájra, az útra, hogy jön-e a gyerek. No, nem jön még.

Visszafordul s ekkor ahogy tekintete az asztalra esik, megdöbbenve lép hátra.

A notesz fekszik az asztalon, de a katona, melyet mellé fektetett, nem fekszik, hanem áll és fölemelve tartja a kezét.

— Nini — mondja János.

Odamegy hozzá s lefekteti.

De midőn elvonja kezét, újra fölugrik a katona, előbb hajlong jobbra-balra, mintha igen mérges lenne, azután megáll keményen, éppen neki szemközt fordulva és a kezét le nem eresztené a világért.

— No, szól újra János és komolyan szemügyre veszi a kék-vörös emberkét.

— Fa ez, fa. Legalább annak mutatkozik. S miként van az, hogy mégis mozog?

Leteszi most már keményen az asztalra s meg is nyomja, hogy jól fekve maradjon. Úgy is van. Erős keze alatt megfekszi az asztalt a katona és semmi mozgása nem érzik.

Amde kezét hirtelen elvonva onnan, újra csak fölpattan, hajlong, megint előtte áll s két festett szemével reá tekint.

— Üssön mög a part! — kiáltja János és mérgesen csapja le újra.

Ezúttal politikával él. Nem kapja föl hirtelen a kezét, hanem lassan fogja elhúzni. Meg is próbálja, de íme, mi történik megint. Ahogy szelíd vigyázattal emeli föl az ujjait, akként kél utána lassan a katona, mígnem ismét teljesen egyenesen áll és karját Jánosra emeli.

— Engöm ne fenyegess, — mondja János s elmegy az asztaltól egészen a sarokig.

Onnan gyanusan nézi. Csönd van kint, bent. Kissé alkonyodik s a pusztára leszáll a téli napáldozat álmos fátyola. Semmi zaj sem hallható, a boglyakemencében összeomlik néha a zsarátnok s koppan a tapasztott falon. A notesz az asztalon fekszik, János a kemence-padkára ül, a katona áll az asztalon s mereven nézi Jánost.

Meg sem mozdul.

János erős pillantásai egyre gyengébbek, végül lesüti szemeit a katona tekintete előtt.

— Én nem loptalak el — védekezik halkan —, feküdtél a földön. Akkor minek feküdtél... Mert le voltál szorulva. Köszönd, hogy fölemeltelek! Ez nem lopás. Más is elvitt volna, hallod-e? Engöm ne verj mög szömmel, mert leütlek az asztalrul. Leütlek!

Erőt gyüjt és fenyegetve közeledik hozzá. János már-már leüti, mikor új gondolata támad. Az asztalon a kancsó, körülötte vizes az új deszka. Hirtelen elkapja a katonát és fejjel belenyomja a vízbe.

— Ne, kutya! — hörgi s homlokán verejtékcsöppek ütnek ki.

A katona nem kelt föl, ott maradt fekve a vízben.

Mikor elveszi róla a kezét, fölkiált.

— No, most ott vagy... Most mozogj, kutyafülű!

János vigadozva nézi.

Mozog is. Ijedve veszi ezt észre a küzdő felek nagyobbika. A víz nem bírta teljesen leragasztani a zöld festékhez a kékfestékes katonát, egyszerre mozogni kezd s hopp! megint egyenesen áll már, de előbb előre-hátra hajladozik fölemelt karjával.

Hát ha ez nem célzatos fenyegetés, akkor egyáltalán nincs fenyegetés a világon.

János meghőköl, derekát az ágyhoz üti s fölszisszen. Dühös lesz.

— Minek is hoztalak ide! — kiáltja. — Engöm ne bánts mög. Ne ronts mög. Összetörlek.

Előkapja a botot a sarokból s tisztes távolban maradva, le akarja azzal nyomni a katonát. Nem megy. Kitér a bot elől s minél jobban hozzá sujt, annál hevesebben fenyegetőzik.

János homlokán ismét ott van már a hideg veríték. Mit tegyen, mit tegyen?

Eh, egyszer hal meg az ember. Hirtelen elsiklik az asztal mellett, hogy az ablakhoz jusson. Ezt reszkető kézzel kinyitja. Akkor visszafordul bátran, nagy kezével megmarkolja a kis embert, hogy egészen elvész az öklében.

— Gáspár... Menyhárt... Boldizsár... — mondja s kilöki a katonát az ablakon.

Repül, repül egy darabon, azután a fagyos göröngyök közé bukik s hentereg ide-oda.

János utána néz.

— Huh! — csattan föl egyszer.

Már megint áll a katona egy hókupac tetején, hajlong, integet, emeli a kezét és erős szemrehányás van a tekintetében.

— Loptál, loptál, loptál...

János hallani véli a szavakat és szívét névtelen ijedtség szorítja össze.

És rontások rontása, hogy épp most jön haza a gyerek az iskolából. Látszik az úton. Közeledik, ő meg kiáltani akar reá.

— Kerüld el, kerüld el!

De nem bír. Rémülten, elzsibbadva látja az ablaknál, hogy a fiú észrevette a katonát, fölemeli s diadallal hozza befelé.

Már az ajtónál kiáltoz:

— Nézze kend, apám, nézze...

Az apja felhördül s kezét tiltakozva tartja maga elé.

— Be ne hozd! Ide ne hozd! Most vívtam vele éppen...

A fiú nem érti. A kis ember szemei szeretettel nézik a még kisebb embert s kacagva kiált:

— Nézze kend, ólom van az aljában. Ha lefektetöm, fölugrik. Nézze kend mán!

Jánosnál lefoszlik most a zsibbadtság, rémület s benső indulatai elcsöndesülnek.

— Oh! — sóhajtja megkönnyebbülten, — ólom van benne.

Aztán röstelkedve mozog, okát adandó az eddigi violenciának.

— Azt hittem: lélök.

Pengetés

Kaszát minden boltban árulnak mindennap, sőt még az utazó boltosok hordozzák is a tanyákon át, mégis miért vesz az ahhoz értő ember búcsúkor kaszát? Kétségtelen pedig és tudnivaló, hogy az itt vett kasza sem különb, (mert nem igaz az, hogy a búcsúkra külön kaszát csinálnának azok, akik ilyesmivel foglalatoskodnak), sőt lehet mondani, hogy a legselejtese is éppen az ilyen tömeges vásárlásra kerül. De lám mégis. Megtudja-e valaki mondani, hogy ünnepnap miért szebb a nap? A felhők miért fényesebbek, az ég pedig miért kékebb, mint más közönséges dolgokra rendelt napokon? Még a homok is más és a lábra öltött bőrök másként ropognak benne. Továbbá ilyenkor búcsúkor olyan szép minden, hogy az, igazán mondva, valóságos tiszta szín gyönyörűség, a fák mintha egyenesebben állnának, mint Úrnapkor a városban a katonák, ellenben az úgynevezett bojtorján csodásan piros színű virágát kinyitván, vele az árok túlsó oldaláról az útfélre hajol. A jegenye-nyárok levelei röpködnek a szélben és — mint már ez nekik régi módjuk, — susognak. Derekuk ilyenkor halvány fehér, pedig derekaik nagyok és vastagok. Ezüstszín kéreg veszi körül az egészet s helyenkint látszanak csak rajta dudorodások. Biczók Péter az asszonyával, eladó leányával és legény fiával a búcsú felé haladtában elmenvén mellettük, egynél megáll.

— Nézd-e, — mondja ellágyulva.

Az asszony nem emlékszik.

— Mit? — kérdezi.

— Hát nem látod? — szólt újból Biczók, a fára tekintvén.

— Az, az! — kiáltja most már elpirulva az asszony és körültekint szemérmesen, — jajaj . . .

Voltaképpen pedig nincs semmi jajgatni való a dolgon, mert nem történt egyéb, minthogy Biczók fölfedezte a faderékon azt a szívet, mit húsz év előtt faragott bele. Vékony kis nyárfa volt akkor ez a jegenye, melyet így megrontott Biczók, de a fa kiheverte a bajt, nőtt, vastagodott és ma már annyira szétment rajta a vágás, hogy arra a tulajdon mestere is alig ismerkszik rá. Furcsa is ez, különösen hogy az akkori bicska még egész állapotban van meg a Biczók zsebében, pedig a bicskaacél holt állat, ellenben a vele élőfába vágott dolog eleven, mégis ez már alig mutatkozik, mikor még teljes egészében él. Hát most már mondhat mindenki azt, amit akar, de az nyilvánvaló és ellenség sem tagadhatja le, hogy a bicska rendes. Ha pedig a bicska rendes, akkor ráfordulhatunk azonnal így szóbeszédben a kaszákra (mert tessék elhinni, hogy a kasza is csak úgy embere szerint válogatódik).

Búcsú helyére érkezvén, hirtelen elmarad Biczók a familiától. A család megy előre a kápolna keresztjéhez, ahol leborulva imádkozik. Biczók pedig oldalt fordul.

A nagy téren, amely fölött öreg akácok nyitják virágaikat, egy oldalon messzibbről jött búcsúsok kocsijai állanak; középütt, de távol a kápolnától, hogy oda ne hasson el vásári zajuk, mézeskalácsot árulnak, továbbá fütyülőket a gyermekeknek, akik már dudálnak is rajtuk erősen, csapatostul járván. Ott mérik becsületes tótok az asszonyi hivalkodások áruit, kendőket, nyakba való kereszteket, láncokat és finom patyolatot. Ismét tovább a kalendáriomos ember is ott van a sorban s históriákat árul. Igen szívreható történetek ezek a sziklához láncolt Gergelyről, a Miczbánné hét gyermekéről, egy Ildikó királykisasszonyról, valamint Attila három fiáról. A kalendáriumos ember olykor énekel belőlük egy pár sort, amit sokan hallgatnak, leginkább a legények közül. Késes is van, aki bicskákat hozott eladni, épp így a pipaszáras.

Mindezen többé-kevésbbé fölösleges és hiábavaló dolgoktól kissé messzebb, egészen az útszéli fasor alatt, komolyan elvonulna, meglett, élemedett férfiak rakták ki a földre áruikat, a kaszások.

Soha még aranyból és ezüstből, acélból és vasból nem csináltak olyan tisztességes eszközöket, mint a szántóvas és a kasza. A kasza segítségével három hét alatt lehet megkeresni a búzatermő rónákon az egy esztendőre való kenyeret. Ez a világ legszebb kardja. Ellenben félelmetes eszköz is. Mikor a hosszú nyélen meglódul az erős munkás kezében, azzal el lehet vágni az ember lábát csontostul. A fű harsog, ha vele vágják, a búza ropog. Vásárlását élemedett, hozzáértő férfiak eszközlik. Alkú itt alig van, mert az elárusítók szabott árakban dolgoznak, mert a reputáció sem engedi, hogy ha az egyiknek ennyiért adta, olcsóbban adja a másiknak. De e helyett van választék, eléggé kiterjedt. A vele való kereskedés nem nehéz. Kihoz az ügynök egy ládában ötven kaszát, egy másikban ötven fenőkövet, a ládákat leteszi a földre, a tetejüket fölemeli és készen van. Így jön sorba sok, a különféle gyárak megbizottai. Még csak egy zsákvásznat kell leteríteni s arra sorba rakni a kaszákat, némely részét úgy fordítva, hogy a fokánál fogva a vevő vehesse föl, más részét pedig a fokával befelé, hogy azt meg az árus kaphassa föl s mutogassa. Ezenfölül, akinek a kaszái delejesek, az néhány marok szeget is szór a zsákra, legkiválóbban pedig szükségeltetik a pengető. Ez némelyiknél egy darab acél, a másiknál fél tégla, a ravasz cigány azonban mindenkép nagy kvarckavicsot hord magával, mert azon szebben peng a kasza.

A humort és a tréfálkozást, ami a nép pénzköltését más aktusnál oly igen vígan jellemzi, itt megtalálni alig lehet. Valóban komoly dolog ez, a kenyéradó eszköz megválasztása.

Biczók elhaladva az árusok előtt, hirtelen fölvesz egy csillogó, fehéres kaszát, amelynek a foka veresve van festve. Megnézi a végét, amelynél fogva majd a nyélhez illeszt ődik. Végighúzza ujjaival a felső részét, azután az élét s a körmével meg is pengeti. Ha a körmön meglátszik ennek a nyoma, az nem baj, mert a köröm növendő, ellenben ha a kasza éle törik ki, az ugyan ki nem nő többé. Most a hegyét és a fokát két kézzel fogni s meghajlítani, tanulmányozván ezáltal az acélosságát. Ha mindez beválik és semmi irányban sem kelt aggodalmat, következik a dolog főrésze, a pengetés. A kasza felső végén kell megfogni a vasat, hogy a penge az élével fölfelé álljon s oda kell azt most ütni a kavicshoz. De amint az ütés megtörtént, azonnal fölkapja a próbáló s föltartja a levegőbe, hogy ott pengjen.

Szépen hangzik.

— Hm, — mondja Biczók, illetve inkább gondolja s nézi a kaszát mindakét lapján figyelmesen.

Azután az árát kérdezi. Biz annak szép ára van.

— Már ezt így adjuk, — szólt az árus. — Ha olcsóbbat keres, találhat itt a szomszédok közt.

Biczók le is teszi a kipróbált jószágot, de annyi figyelemmel él, hogy legszélrül tegye. (Hátha vissza jön érte az ember.) Megy odább s egészen sötétkék kaszába botlik. Azután jönnek a régi fajtájú feketések, továbbá cifrázott oldalúak. Egy helyen kikapja az árus a kezéből a pengét.

— Ide nézzen, — szól.

S odanyujtván a szegcsomóba, a kaszát fölkapja.

Hát négy-öt szeg ott lóg rajta. A körülállók jólelkű nevetésre fakadnak, mintha mondanák: az ördög vigye el a tudományát, de játékos.

De nem rossz kasza ez se. Íme, Biczók elejétől végig a próbák alá veti, utóbb fölragad a vászonról egy kaszakövet s az élén azzal erős nyomásokat eszközöl. Amint a követ húzza, pattog kifelé a vasból a szikra s minden nézők, venni akarók az árusra tekintenek, hogy mit szól. Már ekkora dolog után egy pár büszkeségszavat csak szólhatna, de nem szól az élelmetes ember. Inkább hátranyúl maga mellé s onnan a ládaaljából keres elő egy kaszát:

— No, ezt próbálja.

Ez sem különb ugyan, mint a többi, de mert rezelvált helyről kerül ki, több figyelemben részesül. Szórja ám ez is a szikrát, de Biczók egyszer csak szótalan leejti a többi közé s megy

tovább. Végül pedig, mert hiszen az a dolog vége, vesz egyet. Éppen gombolja az ünneplő mellényt kifelé, hogy a tárcához juthasson, amidőn vállon érintik.

— No? — kérdezi a felesége, — talált-e már kend?

— Éppen most fizetöm, — feleli Biczók és ki is fizeti a kasza árát, amelyet most már bot gyanánt visz, haladván hazafelé a családdal.

Az asszony nem vett magának semmit, de az eladó kezében egy csinos újmódi kendő van, a sarkában az ország címerével.

— Ez az ezredös esztendőre van, — magyarázza.

— Hát ügön, — felel helybenhagyólag Biczók, de mán azt a nagy szívet mér vötted...

Az eladó majd elejti a nagy mézeskalácsot, amit a másik kezében visz, erre a szóra. Pedig szép szív nagyon, még tükör is van benne, körülötte pedig piros és sárga rózsák valóságos cukorból.

— Ezt-e? — nevet föl az asszony vidáman. — Ezt nem mink vöttük.

— Nem? — kérdezi tűnődve Biczók. — Hát?

Már az útszélen, a rozs között a piros virág nem sokkal pirosabb, mint az eladó. Talán még a nevét sem tudná most megmondani, ha kérdeznék.

— Franczia Gergő vötte neki, — kottyan bele a legény.

Az asszony boldogan mosolyog. Biczók menvén a fehér, ezüstös homokban, vidámra nyílt szemekkel tekint végig a familián. Franczia Gergő... Ej, ha! No nézd el, nézd. Gergely kétségkívül rendes legény, amúgy birtokba sem utolsó, lám, nem hiába nem eresztette napszámba járni a leányát. Szívébe nagy öröm ül be, a farsangra gondol, a lakodalomra, arról viszsza szépen ígérkező termésre, mint amelyből minden költségek előadódnak.

— Ez mög ojan kasza, — szól boldogan, — hogy a fa derekát is átnyesi.

„Őrmester úr!"

Külső kocsi áll a Vanélia-téren. A kocsin ül egy magyar, jó, széles ember, még szélesebb abban a subában, amibe beletakarta magát, a hosszú sipka is jól bele van húzva a fejébe. A magyarból ilyen állapotában nem igen látszik ki más, mint az orra, a bajusza, meg a pipája, de az sem ég, mert köd van és ködben nem szokás pipálni, mivelhogy nem látszik a füstje.

Szép azonban a kocsin a vasalás, virágos, karikábahajló, szép vassugarak, mint folyondárok veszik körül az oldalcserényt, hogy szinte játéknak tetszik az egész, pedig ezek a cifraságok tartják össze a kocsi foglalatját: ez szép munka, ezt alighanem dorozsmai kovács csinálta, mert ahhoz fogható kocsikovács nincsen, mint a dorozsmai. Nézdegélem a kocsit, a magyar eleinte nem szól semmit, azután azt mondja csendesen, csak úgy maga elé:

— Örmester úr, adjon Isten.

Nézek föl rá, azonban annyira bele van bújva az állati bőrökbe, hogy erről ugyan nem lehet tudni, hogy kiféle volna. Ezt kérdezni kellene, de nem szabad, mert az nem illik. Sértődésekre vezetne, annak szolgálhatna okául, hogy „ű" vél én rám, én pedig nem vélek „ű rá". Továbbá, ha már így szólított, akkor bizonyos, hogy koma, régi testvér, mondom hát:

— Adjon Isten magának is, komám. Hát mire végzi?

— Nono — mondja az ember a subából —, most már majd mink is tanálkozunk.

— Tanálkozunk? Hát hiszen most is tanálkoztunk, komám.

— Nono — véli megint a bőrökből az ember —, de majd nem itt, hanem odabent.

— Hol?

— Hát ahun majd fölőtözünk.

— Hát hiszen most is föl vagyunk öltözve, komám. Maga még jobban, mint én.

Az ember még mindig egy árva mozdulatot sem csinál, úgy ül a lóhajtó-ülésben, mint a szobor.

— Nono — mondja —, majd ha a kaszárnyába őtözünk föl. Mikor majd elmönyünk.

Jaj, hát így. Hát ez más. Azonban mondom, hogy a szó ne egyezzen, ellenvetésül:

— Mögyünk... dehogy mögyünk. Köllenek is már az ilyen penészös vén csontok. Minek lönnénk mink már jók, talán kránfutternek.

A suba most lassan megmozdul. A hó, ami a vállára esett, lassan lehull róla. Két kar nyúlik ki alóla. Az egyik kiveszi a magyar fejéből a pipát és eltartja maga elől. A másik kar széles, legyintő mozdulatot csinál a kocsi balkereke felé. Le van ezzel intve tökéletesen ez az egész világ.

— Nono — mondja megint az ember —, hát nem látja, hogy ezök a fiatalok mán tizenhat hónap óta viszkolódnak, aztán nem birnak röndöt csinálni? Hát csak be köll nekünk is öltözni, hogy segítsünk röndöt csinálni.

No hát ez más. Igy már érthető a beszéd, amely a szőrös bőrök közül elődúródik. Ha már úgy áll a világ, hogy ez a sok fiatal nem tud röndöt csinálni, hát akkor csak bele kell öltözködni az angyalbőrbe. Miért ne, mikor a koma is mondja a subából. A komák, a vén csatárok, a szentséges hős és bor-

„Őrmester úr!"

zaszto módon penészes agg csontok — ha csak valami túlfájdalmas szaggatások nincsenek bennük — mind csak úgy gondolkoznak, hogy be kell öltözködni megint, a fiatalok segítésére, mert az öregek nélkül „nem mén szálába a dolog". Csak éppen hogy a balszemével kacsintson egyet ezekre a rettentő vén szentségekre az öreg úr, azután mindjárt meglódul minden, fiatalok segítségére, ország használatára, rég letett fegyvereknek újból való viseletére.

— Hát akkor mögyünk, komám?

— Nono — mondja a szó a kocsiról a subából. — Mögyünk. Majd tanálkozunk a fölőtözködésnél.

Hát jól van. Csak a balszemével egyet kacsintson az öreg úr...

Mihály hazatér

Mikor szétment a szó a határban, hogy aki katona, készüljön befelé, Mihály elköszönt hazulról, sorra csókolta a gyerekeket s az asszonyra bízta a kis gazdaságot, hogy jól gondját viselje, amíg az ország hasznában odajár. Nem nagy gazdaság, tizenöt kis hold, az is jól kint már messze a homokon, azonban sok az annak, akinek mindene. Az eperfákat még az ő gyerekkorában ültették az udvarban, neki most már egy időre azoknak a lombja nem ad árnyékot a déli ebédnél s nem bólongat altatóra esténkint, amikor a tág mező tulsó oldalán veres tekintetével leszáll a nap az égről s elmegy a távol tengerekbe fürdeni. Türtőztette azonban magában az elválás keresűségét és megvígasztalta az asszonyt, hogy visszatér, mert érzi és tudja, hogy visszatér. Még tréfálkozott, hogy érdempénzt is hoz magával, mint az apja is hozott annakidején Boszniából, nem hiába, hogy úgy is szólt akkor a búcsúzó nóta:

Visszatérek érdempénzzel, kis angyalom, úgy viszlek el.

Az asszony fájdalmasan mosolygott, hitte is a vígasztalást, nem is, azonban efelől már nem lehet semmit sem tenni, mert, mint Mihály mondta: hív az öreg király, mint régi katonáját, hát ne híjjon hiába. Ne is.. Nem kell azt a szégyent kivárni, hogy írott levéllel keressék, elég az, ha tanyáról-tanyára ment a szó (ha magától nem ment, vitték a gyerekek), hogy aki katonának érzi magát, haladjon befelé oda, ahol a puskákat osztogatják. Még egy csók az asszony ajkán, a gyerekek s a kislány képén s Mihály már kifordulva a tanyából, halad a homok közén a tarlók között, ócska kenyerestarisznya a válán, maga is ócska ruhában, mert odabent majd adnak mást, arra meg, hogy a magazinban a zsákban heverjen, a civilgúnyából megteszi az ócska is.

Egyébként is nem a ruha határoz, hanem a katonakönyv, ami bent van a belső zsebben s amibe bele van írva, hogy Mihály jól kiképzett ember, érti a gyalogos katona mesterségit, minélfogva altiszt is káplári sarzsiban. Mihály bizalomteljesen halad a korai hajnali friss levegőben, csak egy helyen, az út kanyarodójánál, ahonnan még láthatja a tanyáját, áll meg s visszatekint.

— Az Isten áldjon mög benneteket, kedves feleségöm, kis családjaim — mormogja magában, azután megint csak egy utolsó nehéz sóhajtást küldve hazafelé, útnak indul.

Nem sokáig marad magára a gondolataival, mert mindenfelől jöttek föl az útra a gyalogösvényeken, a tarlókon keresz-

Mihály hazatér.

tül és a vizes semjékek csapásain át emberek, akik szintén katonának érezték magukat. Tárgyalták, hogy ugyan kire fognak menni, hol lesz az ercfal, már minthogy az ernstfall, a komoly eset, amikor már a katonai mesterség nem a békebeli gyakorlatozás többé. Gondolták, hogy vagy a szerbekre mennek, vagy

a muszkákra, végül megnyugodtak abban, hogy odabent majd megmondják, hogy kire mennek.

— Hogy nem lakodalomba híjnak bennünket, az bizonyos — mondta egy ember s ezen mindnyájan nevettek. Vidáman haladtak, de Mihálynak olykor a nevetés közben az eszébe jutott, alighanem talán a másiknak is, hogy menni csak megyünk, de azt senki sem tudhassa, hogy mint jövünk majd visszafelé. Kezetlenül-e, lábatlanul-e, vagy sehogy se? Ha pedig kezetlen-lábatlanul, akkor talán legisjobb lenne sehogy sem.

— Hanem — mondta megmérgesedve Mihály — azért, hogy nem lakodalomba mögyünk, azért tánc lössz. Bál lössz az azért. Olyan bál, amelyikben szabad a bajnét... Akire engöm ráeresztenek...

Így betértek a kaszárnyába, hullámozván köztük hol erre, hol arra a beszéd. Az ismerős nagy sárga ház tágas udvarán nagy kavarodás volt, a mozgósításnak az az összekabajodott rendetlensége, amely csak látszólagos, mert belőle alakul ki a rend, amelyben, első tekintet szerint, az emberek össze-vissza szaladgálnak, pedig valamennyi tudja, hogy miért szaladgál. Mihályékat is küldözték ide-oda, itt fegyvert adtak, amott bornyút, más helyen ruhát, végül Mihály is rendben volt az utolsó bakancsszíjakig s fölvarrhatta a blúza nyakára a csillagokat.

Néhány napig tart csak a kavarodás, a magazinok ontják a holmit (hogyan fért bele ez a sok holmi abba a kis házba?). Mihály megismerkedik a káplársága alá tartozó emberekkel, van köztük régi cimbora is, még pár vizitáció, hogy mindenkinek megvan-e mindene, azután kész mindenki mindennel. Miután Kisfurós Gergely szomszédék bejöttek a fiuk végett, behozták a kocsin Mihály feleségét is, tehát még egy búcsú, pár szótalan, néma könny, azután csakugyan: kész. Azután már nincsen más, csak indulás, s mint a régi boszniai nóta újra mondja: sikojtozva mögy a vason az bagony. Hát mögy, bátya, azaz hogy mén, Mihályékkal mén Lengyelország felé.

A vasúti kocsiban, ahogy a cókmókját mindenki rendben lerakta, ráérnek az emberek a hosszú út alatt a gondolataikkal foglalkozni. Mihálynak is marad ideje elég, hogy önmagán keresztül nézhesse az élet sorsait és rejtélyeit. És azután a vizsgálódásnak ezen apránkint való kibontakozásában hirtelen az tűnik elébe, hogy bajt csinált — mielőtt elkövetkezett volna hazulról. El kellett volna köszönni Bodó Mátyás szomszédtól, hogy ezentúl, amíg ő oda van s csak asszonyra maradt a föld munkálása és őrizete, legyen békesség és ne maradjon meg a rossz szomszédság török átka. Ugyan nem maga Bodó Mátyás a rossz szomszéd, hanem az a baj, hogy gyenge az ember is, az asszony is és nem bírnak a suhancár fiaikkal, akik pedig elvadult rossz kölykök. Nincsenek rászorulva, hogy lopjanak, de

lopva bemásznak a szőlőbe, hogy lerázzák a fáról a gyümölcsöt, hogy a homokon pusztuljon el; ha a lovat őrzik, beleeresztik a más ember zabjába; a földből sarat csinálnak, golyóvá formálják, a napon keményre szárítják s azzal parittyázzák agyon a semjék vizén a más ember kacsáját. Már nem egyszer el is verte őket ilyen dolgokért Mihály. Be kellett volna szólni tehát az eljövetel előtt Bodó Mátyáshoz, hogy legalább most már ismerjen Istent és ne engedje azt a két rossz kölyköt tovább is violenciázni, legalább addig, ameddig Mihály a határokon van az ország használatára.

Azonban most már mindegy az, nem segít rajta maga a fölséges Jézus sem. De Mihály azért az első piros kártyájában, amit hazaküld, csak megírja azt is, hogy az asszony, akármilyen nehezére esik is, menjen át Mátyásékhoz és a gyerekek rongálási dolgában értsen szót vele. A levélbe kissé bicebóca betűkkel, mert a fegyver, a borlyú meg a strapa kissé elhúzta a kezét, a többek között azt is beleírta Mihály s ebben némileg megnyugodván, kedvvel ment neki a muszkának, akivel, mint ezt levelébe is beleírta, lőhetőssen sok dolog van, mert igen sokan vannak, azok úgy dúródnak lefelé a hegyről, mint otthon délben a gyerekek az iskolából, hogy annyian vannak, hogy mikor otthon esős idő előtt a tanya hátamögött a rőzserakásnál a hangyák dandároznak, hát azok a hangyakupacok semmik ahhoz képest, ahogy a muszkák dúródnak le a hegyekről. Amiből megérthető, hogy sok dolog van velük, minélfogva a verekedésnek nem is lehet valami hamarosan végét szakítani. Ebbe nyugodj bele, kedves párom.

Már hogy azután Mihályné asszony megkapta-e ott kint a levelet s átment-e szomszédolni Mátyásékhoz, az nem bizonyos és nem tudatik. Dolgozott, kapált, acatolt a kis családdal együtt, télen át pedig meghúzták magukat a kis tanyafödél alatt, vetvén esténkint bizalmas tekintetüket a Mária-képhez Mihályért. Mihály pedig végezte a munkát, ami új sorsul rendeltetett neki, fogyasztotta azokat a népeket, akiket a följebbvalóik arra utasítottak, hogy Mihályék földjét elvegyék s Mihály kis családjainak azután majd ne maradjon semmiféle föld sem örökségül. Mihály igen buzgóan pusztította ezen idegen országokbeli embereket, akiknek a becsületét nem vette semmibe sem, mert ezek az emberek az ő öregapjának az apja által becsülettel szerzett földet el akarták tőle venni. Hát nem veszik el, a keserves jó reggelüket.

Míg az ellenségnek ilyen kisebbítése folyt, történt, hogy az érdempénz irányában is írhatott levelet haza Mihály. Mert fölkínálták neki, hogy éjszaka elmenne-e patrulba harmadmagával, annak kitudakolása végett, hogy merre is van amazoknak a vermése egy erdőben. Mihály káplár a föladatra kész-

ségesen vállalkozott, mert hiszen nyilvánvalólag ez is az ellenség kisebbítéséhez tartozik. Ajánlkozott is neki mindjárt innen a szomszéd Torontál megyéből egy sváb meg egy rác katona, akiket ugyanazon földi szempontok vezettek, mint Mihályt. Káplár úr Mihály ezt örvendetesen vette tudomásul, mert egyfelől a sváb óvatos, a rác meg merész s ez a két erény egy alkalmas káplár kezében jól kezelhető. Azonfelül a sváb tud németül, a rác pedig, ha nem is tud egészen oroszul, de mégis csak el bír velük valahogy habogni. Idegen országban ezek sem éppen utolsó dolgok fegyver alatt. Mihály káplár tehát nyugodtan vágott neki a sötétnek harmadmagával.

A sváb azután az erdőben oldalt ment, eltévedt, ki tudja, hová jutott, annyi a bizonyos csak, hogy nem tért vissza. A rác Mihály mellett maradt, bukdácsoltak együtt az erdő sötét szövevényeiben szótlanul, aztán egyszer bebuktak a gyökerek között egy gödörbe — hát aholvan, ott van benne harminc muszka katona.

— Dole puska! — kiáltja rájuk Mihály káplár, olyan hangon, mintha otthon a kaszárnyában rendelné ki békeidőben a legénységet föl a magazinba a parádés bakancsokat zsírozni, hogy túlságosan a magazini egyedüllétben a bőrök el ne száradjanak — azonban mindez nagyon keveset használt volna, ha a rác el nem mondja a muszkáknak, hogy itt áll a hátuk mögött egy kompánia négyszáz emberrel, ha az szuronyrohamot csinál, egy sem marad közületek életben, brátyék. Jobb lesz hát, ha megadjátok magatokat, brátyék. A hátmögött álló századból ugyan egy szó sem volt igaz, azonban mindegy az ilyenkor, az orosz földművesek tehát eme két földműves előtt letették a puskát, azonban Mihály káplár úgy vélte, hogy a legjobb lesz, ha a puskákat is magukkal hozzák. Mihályék így aztán bevitték a harminc embert fegyverestül, „kisebbítvén" ezáltal is az ellenséget s megszerezvén a tulajdon mellükre a vitézségi ezüstöket.

Mihály tehát joggal szerkeszthetett egy új piros kártyán plajbászos sorokat az asszonyhoz, hogy megvan már az érdempénz, aminek a hazavitelét ígértem, különfizetés is jár vele életfogytig — csak azt nem írta a levélbe... csak azt nem írta meg, hogy ez az életfogyás hol és mikor fog bekövetkezni. Hogy otthon-e valamely csöndes alkonyaton az eperfa alatt, vagy pedig ott fönt a galiciai földeken az elszilajodott világban? Ezzel a kérdéssel ugyanis nem akarta a kételkedések ingoványába kergetni az asszonyt.

Azután akkor volt egy roham, egy igen erős sturm, a dudások a dudákon ugyancsak dudálták a trombitaszót: előre, magyarok, védjük a hazát! Mihály káplár is ment a kamerájcsaftjával előre, akkor véletlenül a térde útjába esett egy

srapnélnek, Mihály elterült s azt kiáltotta: vögye át valaki a komandót.

Bizonyára volt valaki, aki átvette, mert a népek előrehaladtak és kisebbítették azokat a másik népeket, akik bár becsületes földművelő népek, mégis más egyéb foglalkozású földjebbvalóik arra kényszerítik őket, hogy más földművelők földjeinek az elrablására vállalkozzanak.

Az emberek előrementek s Mihály káplár a széttört térdekalácsával a mezőn maradt. Ott is maradt volna vérelfolyásában, ha nem volnának létesítve ezek az igen célszerű szanaszét-katonák.

Ezek a szanaszét-katonák voltaképpen a hivatalos nyelven szanitéceknek neveztetnek, de sokkal helyesebb elnevezésük a szanaszétkatona. Mert ezek szedik össze a mezőkön, hegyoldalakon s az erdő fái aljában azokat a sebesülteket, akik szanaszét fekszenek.

Mihályt ilyenformán a szanaszét-emberek a barátságukba vették, ajnározták, szóval a hóna alá nyúltak az elesettnek, és a darabbavált térdekalácsát kellő gonddal vitték a kötözőhelyre az orvos elé.

Hát Mihály ott összeforrott, de többé nem volt katonának alkalmas, mert fölzsugorodott a lába. Mondták neki, hogy most már majd elküldik haza.

— Engöm? — kérdezte Mihály. — Hát engöm? Mikor most vagyok benne a legjobban a kisebbítésbe?

De hiábavaló volt itten minden beszéd. Hiába kötözködött Mihály, azt mondták neki, hogy el lehet menni hazafelé, ehol van a hónalj alá a mankó is, amivel majd fönntarthatja a jövendő járásában az egyenességet.

Mihály úgy gondolta, hogy efelől levelet ír haza, de azután mégis úgy gondolta, hogy nem ír. Minek az asszonynak a szívét szakgatni.

Útnak eresztették tehát megint Mihályt, a vitézséges szakaszvezetőt, már most mint rokkantat és bénát a két mankón. Nehéz sorsok voltak ezek, a kínlódás, a vasúti kocsikban a falábon s Mihály, mellén a vitézségivel, gyakran kérdezte magában: Hát én, hát én? Mi lösz a kisebbítéssel, ha én azokbul elmaradok?

Nem felelt a kérdésre más, csak a zakatoló vonat, amely most már visszafelé vitte sikojtozva az vason. Lassan megy az ilyen vasút.

— Hej, mikor egészségös voltam — mondta neki Mihály —, akkor tudtál sebössen mönni velem. Most azonban, hogy a két mankó a pártfogóm, ugyancsak lassan hurcolsz. Kölletlen vagyok már, úgy-e?

Hirtelen ijedtség állott a szívébe e gondolat nyomán: hátha majd kelletlen lesz otthon is? A bénát, nyomorékot csak sajnálni szokás, nem becsülni. Ámbátor, ha jól keressük a dolgot — vélte magában Mihály —, ez mégsem olyan dolog, mintha valakit ittas állapotában a szárazmalom tört volna össze... ez mégis más... ez az ország használatában történt... ezt Ferenc József tulajdonmaga is elismerte... s Mihály az ezüst érdempénzre tekintett, amely a harminc muszkákért piros-fehér szalagon a mellén fityegett.

Ahogy azután hazahozta a vasút, hamarosan útnak is eredt hazafelé. Mint rendszerető és tisztességtudó harcos, előbb engedelmet kért a kaszárnyában, hogy a katonaruhájában mehessen haza, hogy, habár mankók között van is, de a nyakán látható legyen a három csillag, továbbá ott lehessen a mellén a vitézségi, mert az az itteni szokások szerint a civilruhára nem való. Az öregek sem viselték civilben, akik Boszniából hoztak haza ilyesmit.

Mihály a villamosvasút kocsiján kiment a temetőig, onnan aztán gyalog iparkodott kifelé. Nem valami gyorsan haladt, mert az úgy van, hogy az embernek a fürgesége kevesebb négy lábbal, mintha csak kettő volna. Jó szerencse azonban, hogy mennek kifelé féllovas kocsik, miket asszonyok hajtanak, mindjárt a legelső is megáll, s mondja le róla az asszonykocsis:

— Üljön mán föl, ameddig löhet, addig elviszöm.

Bizony egy kissé bajos a könnyű homoki kocsi keskeny fürhécén át az ülésbe fölkapaszkodni, de hát apránkint majd ezt is meg kell tanulni most már.

A féllovas menyecske aztán elviszi Mihályt addig a dűlőig, amelynél le kell térnie az országútról. Közben lassan hajt, hogy a Mihály térdekalácsát a kocsi ne nagyon rázza s kérdezősködik az uráról. Hogy nem tudna-e valamit Malajdoki János sorsáról. Mihály nem tud. Az asszony a domaszéki kapitányságból való, az csak tíz kilométer, Mihály ellenben a tanyájával és kis családjával egyetemben a csorvai kapitányságba tartozik, az harminc kilométer. Ez pedig két külön világ, amiben az emberek a távolságok folytán nem ismerik egymást, ha csak nem testi vérek egymással, vagy pedig sógorok.

— A Malajdokiak — véli Mihály — leginkább a víz tulsó oldalán, a tápai rétön szoktak lakni.

— Az — mondja az asszony örvendezve — az én uram csakugyan onnan következött be ide. Ugyan most szintén oda van, ország használatára.

— Gyalogos katona?

— Nem — mondja az asszony. — Lovas. Az ágyúknál van szolgálatban.

— Hát akkor honnan tudhassam én — vélt megint Mihály —, mikor a magam szakasztján túl jóformán nem láttam sömmit.

Az asszony legyint a lóra s mentegetőzve mondja:

— Mások... mégis... többet beszélnek.

— Hát — feleli Mihály — beszélni beszélhetnek, de a sok beszédnek sok az alja.

Ezzel aztán le is száll Mihály a kocsiról, mert az asszony bemegy a dűlőbe, de a mindjárt utána következő kocsiról (félló, asszonykocsis) megszólítják: üljön már föl, majd elviszöm egy darabig, ha a Zákány felé tart.

Miután Mihály csakugyan arra tart, mert a Csorva túl van a Zákányon, ismét fölszáll a kocsira és kezdi észrevenni, hogy ilyenkor nem a vasfürhécre, hanem a kerékküllőre kell tenni a mankót: így könnyebb a felmenés.

— Idővel — néveti a béna Mihály — még majd bele is tanulok.

— Hát persze — biztatja a menyecske. — Ugyan mondja már, az uramat látta-e? Szűcs Borus Balázs.

A Borúsokat szegről-végről ismeri Mihály, mert azok a átokházi kapitányságba tartoznak, amely így majdnem szomszédos a csorvai pusztaszélhez, de azért nem gondolja, hogy a Borúsok közül bizonyos Balázs nevezetűvel találkozott volna. Ez lehetetlen is volt, mert a beszéd folyamán kiderül, hogy a Balázs vártüzér Kataróban, küldött is haza onnan üvegre festett velencei Mária-képet, de összetört az úton.

Különböző kocsik így viszik ki Mihályt majdnem egészen a határig. Csorvaszélig nem bírják vinni, mert onnan nem igen járnak az anyavárosba, miután közelebb esnek Szabadkához. Mihály itt már kénytelen igénybe venni a két mankót s azokon bandukol a homoki közön. A tájék szebb most, mint tavaly búcsúzáskor volt. Még nincsen tarló, a hajladozó rozsbúzán a napfény legel és szelíd szellő hullámoztatja a kalászokat. Azután a kanyarodónál Mihály a két mankón előretehénkedik és kiveszi a fejéből a sapkát. Látja a tanyáját.

— Jézus — gondolja —, szerelmes szép Jézus, hát haza vezéröltél?

Hát ami azt illeti, hát haza, de csak bosszankodásra. Mert ahogy a tanya közelébe érne, láthatja, hogy a semjék taván a Bodó Mátyás kölykei megint csak parittyázzák az ő kácsáit. Nyilvánvaló, hogy az ő kácsái, mert a fejükre a húzás kékkel van festve. A béna ember szaladni kezd a mankón, kiabál és ordít. A kölykek megrettenve futnak el, de Mihály az egyik mankót csak hozzávágja az egyik gyerekhez.

— Kutya, disznó — üvölti Mihály —, az én kácsámat bántod? Agyonverlek! A mankómmal verlek agyon!

Bodó Mátyás pedig éppen akkor kijön a házából és nézheti a kölykei szalajtását. Mihály elbiceg az eldobott mankóig, fölemeli magasra és azzal integet az úton által Mátyás felé:

— Hallod-e te sömmirevló! Itthon szoptál, amíg én oda voltam!... Hát hazagyüttem, mankón. De én negyven muszkát mögöltem, harmincat elfogtam, hát hiszöm az Istent, hogy még a mankómmal is szétverlek bennötöket!... Hát az én kácsámat bántjátok?

Bodó Mátyás megrettenve vonul vissza. Mihály felesége pedig éppen a magyarkaszőlő elbomlott részeit kötözte a ház háta mögött. Az erélyes hangokra fölneszel: hiszen ez a Mihály. Azután akkor fut is, szalad is ki a közre, lármázva kiabálván: Én uram, én uram.

Azután ott van az ura előtte a két mankón. Az asszony elkapja Mihály kezét a mankó keresztfájáról és csókolja. Azt mondja a Mihály:

— A szalonnáért én már nem igen mék föl a létrán a padlásra.

Az asszony mondja:

— Majd fölmék én.

Azt mondja Mihály:

— Az eke után se tudok már járni!

Azt mondja az asszony:

— Majd járok én.

— Azt mondja Mihály:

— Hát aztán köllök én így is?

Azt mondja az asszony:

— Te vagy énneköm így is a mindönöm.

Hm. Igen. Ez jól van. Mihály leül a fatörzsre, amely fölül a korhatag fát tavaly maga vágta ki. Éppen csak ez kellett a hároméves szöszke pöttöm kis lánynak, azonnal az apjának rohan, szinte belefúrja a fejét az apja keblébe, azután selypít, mint apró tanyai gyerek leginkább szokott:

— Édösz apám. Meszéjjön vajamit a hábojujuj.

Mihály nevet a cölöpön.

— Mesélök, mesélök. Az egész télön majd mindig mesélök, kislányom. Van mit... Azonban, most előbb nézzük mög a fődet.

Az asszony szorongva kérdi:

— Előbb nem inna kend, nem önne kend, nem pihenne kend? Van egy kis bor is, van pörkölt szalonna ződ paprikával, tegnap sütöttem friss könyeret rozsbúzából, én uram, én hazatért jó uram?

Mihály azonban csak azt mondja:

— Elsőbb nézzük mög a fődet.

Tiszai legenda

Valamikép a mindenféle néven nevezendő emberek külső mivoltukban változandóságot mutatnak és különbnél különbfélék testi formáikban, azonképpen a hajó is a maga formátumában különböző és ki-ki olyan, amilyen vízhez épült.

A hajók oldalán ugyan egyazon szekercék dolgoznak, egyazon emberek kezében, de a hajó azért más-más az avatott ember szeme előtt, mert egyik merész külsejű, a másik nehézkes, a harmadik se ide, se oda, a negyedik pedig délceg és vidám hatást tesz arra, aki ért az ilyen dolgokhoz, amiként aki nem ért hozzá, ide se hallgasson, mert úgy sem tud meg ebből a történetből semmit.

Mert ami a nagy hajókat illeti, azok valamennyien egyformán feküsznek a lomha nagy vizen, amelynek sárga, homokos tetejéből apró halak ütögetik ki a fejüket a napra. A hajók széles aljukkal ráfekszenek a Tiszára, mind végtől-végig: a „László király", a „Szent Péter", a „Mihály arkangyal", a vastag „Borbála", a hosszú „Hunyadi János", — de mindezek között elsőnek említendő a „Szent István király", ha végtől-végig egybevetjük az ezeken kívül valókkal is. A „Szent István király"-nak olyan szabatos állása van, olyan vakmerő szép feje, remek kormánya és előkelő állású domentátumja, hogy azt valóságos gyönyörűség nézni és ez bizonyos, határozott fokú tekintély a vizen járó embernek, ha az „István"-nal jár hol Bosznia felé, hol Győr alá, hol meg Galacba.

Nem mai hajó, nem; ezt már akárhogy is dicsérjük, lehetetlen ráfogni. De hiszen éppen ebben van neki a rangja, mert a „Szent István király" nem hiába, hogy a mi legelsőbb való szent királyunk nevét viseli, fehér betűkkel kiírva fekete kátrányos oldalán, még soha bajba nem is járt, soha hosszú útjaiból rossz hírt nem küldött haza és azt a búzát, kősót, kukoricát vagy bármi egyéb terhet, amit ez a hajó vitt Oláhországba, nem a biztosító társaságok, hanem maga a jóságos király-apostol őrizte, aki nem is engedte égi kegyelmével sohasem, hogy sziklára, porondra, dunai fatönkre jusson a hajó. Ne is adja azt senkinek az Isten, Amen.

Tudnivaló, hogy e valóságos égi kegyelem mellé meg éppen Baráczius Mihály uram volt állandóan harmincöt esztendőkig a kormányos ezen a hajón, Baráczius, akit eleven ember úton aludni nem látott, talán nem is aludt soha, hanem vigyázta a víz folyását, az utat és csak ment, ment; mindegy volt neki: esőben, szélviharban, csöndben; ő ment mindig a „Szent István király"-lyal előre-hátra tavasztól késő őszig, amíg csak valahol be nem fagyott.

Így őrizték ketten tétova útjain a hajót; István szent királyunk és Baráczius Mihály. Utóbb Baráczius Mihály uram beleúnt a dicsőségbe, szárazra kívánkozott, hogy majd más ember életéhez hasonló életet él tulajdon maga is, eltesz-vesz a kertecskéjében a Tiszaparton, rózsát szemez, őszi barackfát oltogat, más öregek szokása szerint s időnkint kinéz a vízre, fölfelé meg lefelé, ameddig ellát s nézi, melyik hajó jött meg, melyik megy. Így volt a kívánsága, ott is hagyta „István király"-t, de „István király" is otthagyta azon minutumban Baráczius Mihály uramat, ki is midőn házába érne, először életében e szókra fakadt:

— Alhatnám nagyon.

El is aludt még aznap mindörökre, amint az föl van jegyezve okulás végett a hajó könyvébe, az akkori első hajóslegény, Vér András betűivel.

Ez a följegyzés természetes, mert Vér András igen szorgalmatosan illegette magát e napokban, első lévén sor szerint a többi ember között arra, hogy most már az ő vezetése alatt járja a „Szent István király" a vizeket.

Másképp végeztek azonban. Részint azért, mert Vér András kegyetlenül szerette az italt, részint pedig azért, mert hazajött a katonai szolgálatból Fónyai Imre, miután negyedfél évet töltött hadi gőzösökön és odajárt velük mindenféle világrészekbe, olyan színű emberek közé, amilyenek a fűszeresboltok ajtajára szoktak festve lenni, mindig citromot vagy cukorsüveget tartván a kezükben.

Szót szóba ne öltsek, Vér András reménységének fáját elszárasztotta a friss szellő, amit az adriai tenger felől hozott magával Fónyai Imre. Kemény fickó volt ez a legény, szálegyenes, mint az árbóc, merész tekintetű, erős beszédű, már mint a parancsoláshoz szokott emberek szoktak lenni.

Így aztán a gazda rendelkezése szerint Fónyai Imre rálépett az *Istvánra* egy szép napos nyári reggel, amikor végig a Tiszán mindenütt mozogtak a vizenjárók, a molnárok eveztek a partra búzáért, a hajókat mosták, tutajos oláhok a reggelit főzve a faoszlopokon lefelé ereszkedtek, a víz teteje csillogott végig, végig, a füzesek bólogattak, a halászok ladikjai lassan mentek fölfelé, fenékháló vetése szempontjából

Bement a padlón, föllépett a tetőre s szétkiáltott:

— Emberek!

Az első legény a hajó elején rakta a kötelet, kettő a belső oldalon csáklyázott a tutajokra, a gyerek főzött. Mind elő-

jött, mind fölnézett és az első legény, rossz sejtelemmel a szívében, azt mondta:

— No.

Azt felelte erre Fónyai Imre:

— Mától fogva én vagyok a kormányos itten.

Vér András akkor sem szédül meg jobban, ha a gugora rúdja fejbecsapta volna. Nézett föl, ahol a kátrányos zsindelytetején állt büszkén az új ember.

— Már, hogy maga? — kérdezte gúnyosan.

— Én hát! — vágta vissza keményen Fónyai Imre.

— Hát' szen jól van, — vonogatta a vállát Vér András, vérkarikás szemével pislogatva, — de rakodva vagyunk egész teherrel. Holnap megyünk Orsovára. Mikor járt maga a Dunán?

Hetykén vetette ezt a kérdést oda, azonban helybe választ kapott reá, gorombát is hozzá.

— Ne törődjön kend azzal! Mit tud kend ahhoz? Nem úgy megyek én a vizen tapogatózva, mint a tutajos oláh, hanem térképről járok!

Ezzel aztán be volt végezve minden. Vér András lekapta a fejét a vállai közé s huzgálta föl tovább a vizeskötelet, hogy karikába rakja. Több szó nem esett, a legények akkor este elhagyták a hajót, hogy szétnéznek út előtt még egyszer otthon. Fónyai Imre még a pásztort is hazaküldte, aki a búzát őrizte volna azon éjszaka.

— Csak menjen kend, mert én úgyis itt maradok.

Az öreg ember rátekintett.

— Hát nem megy haza?

Már el is fordult tőle Fónyai Imre s féloldalt vágta csak oda büszkén:

— Első nekem a hajó. Ez a szokás a tengeren.

A pásztor belerázta magát a szűrbe és elment. Így volt bizony. Egy nap megjött a tengerekről, másnap átvette a hivatalt, harmadnap már ment útra, le az alsó Dunára. Az indulás reggelén olyanformán kötötték el a parttól a búzás hajót, mintha valami tengeri gőzös vágna neki az ismeretlen vizeknek. A tetőről, ahol a nagy kormány húzórúdját Fónyai Imre büszkén tartotta a kezében, nem a Bárczius Mihály csöndes, szólógató szavai hangzottak, hanem kemény, ellenkezést nem tűrő parancsok.

Kifordult orral a hajó a vízre, ott ívet vágott, azután úszott lassan, méltóságteljesen a sárga víz fölött. Fónyai Imre állt fent délcegen, előre tekintve s ügyet sem vetve a partra.

Ment, ment, vitte a víz két nap, három nap, lefelé a terhes hajók lassú méltóságával. Semmi baj addig elő nem adódott, fövenyt, porondot elkerültek, biztosnak látszott az egész út, de csak nem a régi volt ez már többé. Nem olyan tökéletes.

— Nem tudom — vélte Vér András —, éjszakánként velünk van-e Baráczius Mihály uram lelke?

Lehet, mert hit szerint odalátogatnak a halottak éjszakának évadján, ahol szeretteik vannak. Lehet, ennélfogva, hogy a vén hajós ott állt láthatatlanul a kormánynál és igazgatta a „Szent István király" menetét. Ámde a halottak csak éjjel járnak-kelnek és suhannak halavány ködköntöseikben szerte a városok fölött, nappalra visszatérnek oda, ahonnan jöttek.

A szellemek, akik éjszaka őriznek bennünket, első kakaskukorékolásra megrebbennek, elsuhannak s nappal bizony mindenki a maga gondjára van bízva s ki-ki jól teszi, ha ügyel arra, amiért feleletet vállalt.

Ment a hajó. Délről már megfordultak keletnek a nagy Dunán s sebesebben úszott az erős hullámokon. Sok vigyázat kell ide: itt is, ott is szikla, ezt kerülni, azt kerülni; megizzad a kormányos és rángatja rúdját folyton, a csáklyák a kézben, az első legény a hajó orrában. Fónyai Imre nézi a vizet büszke mosollyal, tajtékos hullámját mire sem becsülve. Százszor különböket is látott.

A parton hegyek, erdők, meg sziklások. A szikla vágott ösvényén a hegy nyergére halad föl egy leány, piros katrincája szinte odacsalja a szemet. Fónyai Imre nézi. Hegyvidéki leány, fiatal fáta, szép nagyon, amint a hegylakók ruganyos lépésével emelkedik a magasba, ingvállát megbontja a szellő, katrincái közé is odafurakodik, hogy izmos lábszárait csak a fehér ruhája takarja. Térdig az is kiszabadult, piros rózsaszín s valamely észveszejtő inger van abban, ahogy lépdel fölfelé az egész karcsú leány.

— Uram segíts! — ordítja az orom elejéről Vér András.

De hiszen hívhatod. Baráczius Mihály után szent királyunk is odahagyta ezt a hajót. Nagyot roppant, a hátulja ketté vált, az orra fölcsapódott a magasba, a kormány meg hirtelen leült, oly hirtelen, hogy már csak azt lehetett látni, amint a vasalt fadarab elválik a hajótól s nagy ívben a vízbe zuhan, magával rántva Fónyai Imrét, utána meg omolnak ám egymásra a szép piros-fehér-zöldcsíkos zsákok. Biz lenyomták Fónyai Imrét a víz alá.

Ott is maradt, tartja odalent a kormányt. Adj uram neki békés nyugalmat, ha ugyan meg nem ették a halak azóta szegényt.

Öreg regruták

Már még a mult nyáron, mikor mentek felfelé meg lefelé a csapatok, hallani lehetett, amint a vasúti állomás felé, menés közben ki-kiszólt a sorból egy-egy idősebb tartalékos a csapat mellett haladó civilre vídáman:

— Hát öreg tatám, maga nem gyün muszkát verni? Olyan szépen elillene pedig ide közébünk.

A civil, a régi katona, aki csak megszokásból ment ki a „régi ezreddel mög a fiatalokkal" az állomásra, nyugodtan mondta neki vissza a sorba:

— Várjál fiam, várjál. Negyvennyolc vagyok én már. De ezért ne tarts attul, hogyha hívnak, ne mönnék. Öreg katona vagyok én. Mikor én szolgáltam, te még pöndölös ingben csuszkáltál odahaza a porban.

Úgy, úgy. Ezen nevettek a menők s az itthonmaradottak egyaránt.

— Ugyan — mondták a katonák —, kend már irtóztató öreg szentség, a kend csontja már el se bírná a bornyút.

Emez megvígasztalta:

— Ne féltsd azt a csontot, fiam. Elbírja az még, ha éppen muszáj. Ha majd a bornyú ökörré nyőlt a hátadon, elmögyök érte, aztán átszövöm tülled.

Tréfálkozás volt az ilyen beszéd eleinte, senki sem gondolta volna, hogy valóra válhatik. A régi, kiszolgált katonák, akik már a népfelkelésből is kimaradtak régen, akiknek a szobája falán már barnult aranyos rámában van az üveg alatt a végelbocsájtó-levél, eleinte csak évődésformán kérdezgették egymástól, ha találkoztak az utcán:

— Hát mink mikor mögyünk, komám?

— Majd szólnak, ha köllünk,komám.

Persze, ez nem is mehet másként. Amíg nem szólnak, nincsen mit keresni ezen a dolgon. Előbb hadd menjen a fiatalja, az még könnyebben bírja, a vére is melegebb az ilyen fürge mókusoknak. De azután a régi emberek egyre csak komolyabban kezdték vallatni egymást: — Hát nem mögyünk, vagy mi? Nem köllünk? Már csak annyiba néznek bennünket, mint a sömmit?

Akkor aztán meg egymást nevették és egymáson évődtek az emberek, akik egykoron a király fegyvereit messze földeken „hurcolták". Arra, aki időközben hasban elvállasodott, azt mondták, hogy ne is várja, hogy hívják, mert az ilyen könyérpolcüresítő még kránfutternek se való, bár hogy voltaképen mi volna az a kránfutter, arról nem történt magyarázat. Hát kránfutter, aztán kránfutter. Aztán ha fölfelé kellene

sturmolni a hegyre, mit csinálna azzal a nagy pókhasával? Mert azt nem lehet úgy elhajítani, mint a bornyút.

— Hát nem — szégyenkezett az elkövéredett koma. Lehajtott fejjel tekint végig megvastagodott termetén és sóhajtva teszi hozzá: — hej, sokba van ez neköm, kár ezön évődni.

Igaz. Nem tehet róla, hogy ott vállasodott el, ahol nem kellett volna. Elég neki a maga baja.

— Az ám — mondja részvéttel egy soványra maradt régi katona —, amelyik kerítésön én körösztülugrok, azon a kövér koma csak úgy jut át, ha előbb gödröt ás alatta, mint a kutya szokta.

Nem megy azonban az ilyen beszéd valami sértésszámba, mert az egyidőből való emberek, akik együtt voltak „oda", leginkább mind csak úgy testvérszámba mennek. Annak idején, a fiatal erő virágjában, különb játékokat is csináltak egymással. Nem kis csillagrúgatást, ágyeresztést (ha volt ágy), sátordöntést (ha volt sátor), álmában a lepedőbe való bevarrást, pokrócolást, meg egyéb ilyen szolíd játékokat, amikben a fiatal vérben a tábori élet unalmasságai között fölgyűlt energia tombolta ki magát. Az volt felőlük a nézet, hogy szükséges néha az ilyesmi, akárcsak a köpülyözés vagy az érvágás.

Nem haragudtak hát meg egymás között az öreg komák. Csak furfangoskodtak azon való igyekezetükben, hogy valami olyasmit mondhassanak, amin nevetni lehet. Jó ember az ma, aki a nevetnivalót kitalálja, mert nagyon sok sors van most olyan, amelyik a szomorúságokat találja ki.

Időközben pedig bejött, azaz hogy kijött az új törvény, ami az öreg komákat és testi véreket illetné. No most már — állapították meg — nekünk is vetnek majd néhány szót, nem néznek le bennünket annyira, mint eddig, hogy még csak nem is hívnak. Bizakodások történtek. Hát nem vagyunk mink annyit érők, mint a fiak? Az.

Azonban a kijött törvény sokáig nem szólt semmit. Hallgatott az öregek felől. A törvény megvolt, de semmiféle érvénye sem mutatkozott. Mondta is felőle ez a tiszaszéli Csányi János öreg trombitás:

— Olyan, mint az alvótöltés. Van is, meg nincs is.

Az az alvótöltés, amit valamikor a víz ellen csináltak, de később meg elébe a víz ellen jobbat csináltak s azóta a második töltés áll ugyan, de csak haszna nélkül alszik, senki sem tudja, hogy miért van.

Az új törvényről is ilyenforma nézetben voltak némely régi, egykori fegyveresek, hogy ha már megvan, akkor csináljanak is vele valamit. Vagy legyen, vagy ne legyen. Mit ér az, ha azt mondja, hogy behívhatók vagyunk, de nem hívnak. Csak a türelmes Selymes János figyelmeztette a többit:

— Várjatok csak, várjatok. Mert régi szokás-mondás az, ami késik, nem múlik.

Csakugyan, az ujságokban egyre jobban kezdett a szó verni azirán t, hogy ekkor meg ekkor érvénybe lép az új tör-

Öreg regruták.

vény. Ahán — mondták az emberek —, hát a régi katonáit mégis csak együtt akarja látni a király. A nagy piros papirosok szétröpültek a tanyák kapitányságaiba s odaszálltak a

tanyai kapitányok, esküdtek háza falára s felakasztódtak a kocsmák, csárdák szobájában a szögre.

— De különben — vélte a csárdás — legjobb az ilyent az ajtóra szögezni a kilincs mellé, mert akkor mindönki belebotlik.

Úgy igaz. Az emberek belebotlottak s olvasták. Az egyik szépen hangosan, a másik lassan, betűzve, némelyik sehogy sem, mert az ötven év körül valók között vannak, akik nem tudnak írást. Negyven-egynéhány év előtt, mikor még ők gyerekek voltak, más világ járta a tanyákon, kevesebb volt az iskola. Ma van vagy nyolcvan körül való, akkor volt valami húsz; aki gyerek messze esett tőle, nem járt bele. Meg ha járt is néhány télen át, idővel elfeledte a betűt, különösen, ha nem került katonasorba, ahol visszaszoktatták rá.

Olvassák a piros papirost. Aki katona volt, az bizonyos fontoskodással és büszkeséggel, mert úgy érzi, hogy a papirosról most egyenesen őhozzá intézi szavát a király, az egykori ezredes úr, az egykori vitéz kapitány úr, míg aki nem próbálta a katonai sorsot, egy kissé féloldalt tartja a fejét. Ennek az jár az eszében, hogy haj-haj nehéz lesz azt deresedő fejjel megtanulni, amit a másik már el is felejtett.

No és hát aki katona volt, az az évszámokkal is inkább rendbe tud jönni. Mert azt bizonyosan tudja, hogy hánybeli, vagyis hogy melyik esztendőben sorozták. De már például Muladi szomszéd így adja föl a kérdést:

— Hát most már énvelem igazság szerint tulajdonképen mi lössz?

— Már miért?

— Hát hogy — tanakodik Muladi —, én mönjek-e vagy ne mönjek?

— Itt van az írásban, hogy aki ötven évig van, az tartozik az ország szolgálatára lönni.

— Úgy ám — feleli Muladi —, csakhogy én nem tudom, hogy hány esztendős vagyok. Hogy úgy ötven körül, azt én is úgy vélöm. De hogy egy-kettővel alatta-e vagy fölötte, azt már nem tudom.

Ilyen „kétközbe" alighanem nemcsak Muladi jut. Még a volt katonáknál is megtörtént, mikor még tavaly a népfölkeléshez hívták be őket, hogy a hirdetésben kitett esztendőket eltévesztették, azaz, hogy összezavarták őket. A születési évet összetévesztették a sorozási évvel, s nem ők voltak benne a hibásak. A mult században még négy korosztályból soroztak s így nem sokat numerált az, hogy ki, hányban született, hanem hogy hánybeli sorozás volt. Mert akit az első korosztályból soroztak, az már kiszolgálta a három esztendőt s hazament, mint kitanult öreg katona, mikor az ugyanazon évbeli születésű ember, kit csak a negyedik korosztályból soroztak be,

még csak nem is fogott fegyvert. Azután jóval többen voltak abban az időben, akik idő előtt, tizennyolcéves korukban álltak be. Viszont a szolgálat elől való eltakarás is könnyebben ment, mert nem volt meg a katonai közigazgatásnak a rendes rendje s nem akadtak olyan hamar rá az úgynevezett katonaszökevényre, mint most. Volt aztán az ilyen között olyan, akit huszonhatéves korában soroztak. Minélfogva a születési év alapján nem is lehetett az emberek katonamivoltja felől eligazodni, hanem csak a sorozás esztendeje volt az útmutató. A mi időnkben még az a kérdés, hogy „hánybeli?", sohasem azt kérdezte, hogy melyik esztendőben született, hanem, hogy hányadik évben sorozták.

Most pedig a születési év az irányadó és ebben a külsőbb részek öregjei között lesz, aki megtéved. Mert tavaly is, mikor az öreg voltkatona-népfölkelőket szólította a király, voltak ilyen megzavarodások. Megszólít az utcán egy öreg hagymás magyar a makói tanyákról, tarisznyával a vállán, de a tarisznya már üres.

— Nézze már kéröm — mondja méltatlankodva — szóltak nálunk is, hogy gyerünk be, hát csak begyüvök. Azt mondták, kétnapi eleségöt hozzak, hát hoztam, de már elfogyott. Oszt most már itt állok negyedik napja a kaszárnya előtt, de még csak hozzám se szólt sönki. Nem szólítják az embört.

— Hát hánybeli, maga?

— Hetvenötbeli.

Nem löhet az, bátyám, hiszen maga jóval öregebb, mint én.

— Hát persze, hogy öregebb vagyok — mondja a magyar —, hiszen mondom, hogy 75-be soroztak engöm a makai városházán.

A katonai hirdetés pedig, amelyiknek a szava szétvert ott a marosmenti tanyákon, a hetvenötben születetteket szólította a régi zászló alá. Az öreg magyar pedig hetvenötben már katona volt, így hát ötvenhatban született, tavaly lehetett olyan ötvennyolc körül való. Mesébe illő naivság, de egyúttal a néplélek hősköltemény is lehetne az ilyesmi: az öreg tanyai nem kereste, hogy ő már mennyi idős, hogy ő már nem is lehet katona, hogy már tőle nem követelhet senki semmit, ő csak egyet tud, azt, hogy alighanem valami baj lehet, mert a király szólt, hívja a régi katonáit, hát csak sebesen két napra való szalonnát, kenyeret a tarisznyába, azután gyerünk. Azután, íme, mily megbotránkozva mondta: lám, már itt van negyednapja, a tarisznyája is ellaposodott és még csak nem is szólították!

— Jaj — mondta a fölvilágosítás után —, ma már az egész világ másként forog, mint ezelőtt. Az urak már megint kitaláltak benne valami változtatást.

A világ bizony másként forog. Sőt olyanformán forog, legalább így katonai szempontból, ahogy még sohasem forgott. A régi időben is előfordult, hogy gyakorlatra berukkolt a főszolgabíró meg a hajduja, azután a bíró káplár volt a századnál, a hajduja meg őrmester. De most már apák és fiak lesznek, azaz, hogy lehetnek ilyenformán.

Erről sok szó is esik. A városi katonai hivatal fönt van egy kőház második emeletén, a lépcsőkhöz nem szokott tanyai embernek egész hegymászás az ilyesmi, szinte lihegnek, mire fölérnek. De azért igyekeznek, mert ott történik az „iratkozás" az új törvény szerint. Olykor viharos örömök vannak a hivatal folyosóján, ha olyanok találkoznak, akik már régen nem látták egymást, pedig valamikor, huszonnyolc-harminc év előtt egy században voltak „standbeliek".

— Nini — mondja egy negyvenkilences ember —, hiszen ez mög a fírer úr Borsodi! De möghízott a pofaszíjad, komám!

Pofaszíja. A rendes beszédben nem járatos szó, de a régi bakanyelvben az arcot, a fej képes felét jelenti. Úgy lehet, hogy az az ember ezt a szavat húsz néhány év óta egyszer sem mondta ki, de most, hogy újból regruták lettünk, az emlékezések visszatorlódása nyomán megint csak elhatalmasodott a szavajárásában a már feledésbe jutott katonanyelv.

Barátságos kezelések történnek a kopottfalú folyosón. Némelyek oly régen nem látták egymást, „hogy az ritkaság". Illetve az a ritkaság, hogy most találkoznak. A városi ember, ha az egy ismerős Erdélyben, másik Túladunán lakik is, csak találkozik egymással valahol, vagy a vasúton, vagy Budapesten, vagy pedig ha nyáron elmegy valamerre. A tanyák emberei nem laknak olyan messzire egymástól, némely része mégis csak ritkán találkozhat. Az egyik Félegyháza alatt lakik, a másik Szabadka mellett, az ilyen távollakók leginkább csak adót fizetni járnak haza, vagy azt is csak küldik mással, vásárjaik, piacaik másfelé vannak, ezeknél bizony, már ebben a korban ritkaságszámba megy a találkozás lehetősége. Mikor az utolsó fegyvergyakorlat a közösöknél, az ellenőrzési szemle a harmincegyéves korban a honvédségnél letelt, azután aztán már nincsen meg az összehúzó kapocs. Többé az életben, úgy lehet, sohasem találkoznak. Hát most persze, nagy az öröm, hogy a katonai kapocs megint föltámadt és összehozta az embereket.

Előbb csak úgy húzódozva, gyanúsan nézik egymást, hogy csakugyan az-e, akit benne vélnek. Mert hiszen nem mind él már a cimborák közül s aki él is, megváltozott. Az egyikre szerencsés világ járt, nagygazdasorba jutott, csupa egészség, kicsit sok is a hús rajta, a másikat megtörte az élet, egyetegyet a pálinka is; van, aki megsántult, mert a vasvillába

esett a szénaboglyáról, van, akinek a szemén csinált hibát a trachoma, meg miegymás. Egykori szép ifjú fiatal életek vidám képein ecetes spongyával húzogatott végig az élet.

Nézik az emberek egymást, tünődve, jó sorsúak, meg az éppen csak hogy élhetős nincsetlenek. Olyanformák lehetnek a belső érzések, mint a huszonötéves találkozón az érettségi után.

Egy ember megáll egy másik előtt. Nézegeti, mustrálja. Egyszer csak azt mondja:

— Hát kend csakugyan kend?

— Hát persze — feleli amaz örömmel afölött, hogy megismerték egymást. A neveket nem is kellett mondani, elég volt a néhány szó. Mert ha a testi forma változott is, a hang megmaradt olyannak, mint amilyen volt.

Igy történik a katonai iroda folyosóján a különös „ismerkedési estély", amilyen még nem volt, mióta a világ áll s talán nem is lesz rá mégegyszer szükség. Gond vagy bú nem mutatkozik, uram isten, az csak természetes dolog, hogy segítsünk a fiaknak a munkában ott, ahol még bírunk. Egy öreg koma, szinte büszkélkedve a dús egészségben, mondogatja:

— Engöm oda állíthatnak, ahova akarnak. Nincsen sömmi bajom, bírom ma is úgy, mint akkor Novibazárban.

Egy régi káplár felel rá, kissé húzódozva:

— A bírás felül itt se volna hiba. De hát tudjátok, hogy én sicces voltam. Ötszáz lépésrül négyet beleküldtem a mozgó figurába. Most mög ott van ennek az udvarnak a sarkába az a feketésforma, mi az?

— A szemetesláda.

— No. Hátha az én kedves fegyverömet adnák is vissza, még azzal se tudnék beletalálni. Mert a szöm . . . a szöm . . .

Szomorúan húzza elő a zsebéből kopott fekete tokjában a pápaszemet.

— Ez — mutat rá — ez . . . Ez letött engöm. Nem látok az óromon túl.

De azután nevetni kezdi a maga baját, mert hiszen nincsen értelme a szomorkodásnak, amikor így is, úgy is csak egy a fizetés.

— Az — folytatja vidáman —, én is úgy volnék már, mint mikor háztüzet voltak nézni a vaksi lánynál, aztán leütötte a kulacsot az asztalról, mert azt hitte, hogy macska.

Jön az öreg komák közé egy az egykori őrmestereik közül. Ohó, most van csak viharos üdvözlés, a jobbkarok magasra emelkednek és kézszorítást kínál mindenki. Azonnal bizalmas kérdések kezdődnek és felvilágosítások kéretnek.. Mert a manikulás az, aki mindent tud. A katonanyelv szerint csak a világ és az élet legnagyobb rejtélyei azok amiket „még tizenhat manikulás sem tud kiszámolni". Minden egyéb dolog a maniku-

lások által kiszámítható. Pl., hogy a berukkolás után az asszonynak jár-e majd valami. Altisztek mondják: régi sarzsiként böcsülettel mögszolgáltunk, hát most majd visszaadják-e vajjon. Egy ember azon évődik, hogy hogy komandirozzon ő majd a honvédoknál, mikor sohasem volt a honvédokhoz behíva, minélfogva nem tud honvédül. Az annak idején a mesterségénél fogva altisztté nem lehetett iparos azt szeretné tudni, hogy lesz-e majd különbségtevés öreg és fiatal között, ez a feketefejű öreg káplár Takics Vladimir, nem hiába, hogy nagy kujon volt világéletében, csak aziránt érdeklődik, hogy ugyan, ha berukkolnak, lesz-e majd minden estére kimaradási engedély?

Igérnek is neki mindjárt néhány bokszot, nyulnyomot, fecskefészket s egyéb régi kedvességeket.

Igy telik el az újból regrutává való „iratkozás" ideje. Szomorú volna, ha szomorúbban telne az irtózatosan vén régi katonai szentségek és öregségüknél fogva már nem is látó agg csontok között. Élcelődnek, s egy kicsit gúnyolódnak is, mert az szintén velejár az ilyesmivel. Például mikor egy ember azt mondja:

— Hát másodszor hívnak bennünket regrutának, bátya.

— Azt mondja rá Csáki Pál nevetve:

— De mikor még a lutrit tartotta az állam, aztán az embör nyert rajta, sose hívták az embört kétször, hogy majd kétször is kifizetik a nyereményt.

— Ez igaz. De a lutri már elmult. Alighanem valami tévedés történhetett — mert az ilyesmi előadódik —, hogy akkor nem hívták kétszer az embört...

A
NEMZETI ÉLET ISKOLÁJA

Mit érünk mi magyarok?

Irta: Lenkei Lehel

Eddig megjelent tanulmányok:

56. sz. *Dienes Andor:* Az igazi csendőrarc.
57. „ *Kerecseny János:* A kommunizmus története.
58. „ *Bartos Molnár Sándor:* Magyarság-szabadság.
59. „ *Nagy József:* A magyar összefogás példája: A Kisalföldi Hanza Szövetkezet.
60. „ *Gál Zoltán dr.:* A történeti Erdély, mint magyar életforma.
61. „ *Gál Zoltán dr.:* A magyar nemzetiségi politika.
62. „ *Turmezei László:* A turáni népek.
63. „ *Féja Géza:* Örök magyar március. Versek a magyar sorsról és szabadságról.
65. „ *Gál Zoltán dr.:* Otthon és haza.
66. „ *Dr. vitéz Simonfai Lakatos László:* Édes anyanyelvünk.
67. „ *Nagy Méda:* Magyar asszony az idők viharában.
68. „ *P. Ábrahám Ernő:* A mongolok és a magyar hivatás.
69. „ *Dr. Vitéz Nagy Iván:* Tizenhárommilió magyar.
70. „ *Bartoss Károly:* Szent István birodalmának legendás korszaka.
72. „ *Dr. Romhányi István:* Az új magyar férfi.
75. „ *Bodor György:* Szent István király koronája.
78. „ *Koppány István dr.:* Az aradi tizenhárom.
81. „ *Ambrus Géza:* Európa és a magyar élettér

Ha valami újításról, valami felfedezésről hallunk, de sokszor nyilatkozunk így: „Nem való az a magyarnak". Sokszor visszatérő, a magyar élet legutóbbi századaiban sokszor elhangzott bűnösen könnyelmű megállapítás ez. Valami sajátos lemondás, fajunk képességeinek vétkes lekicsinylését tartalmazza. Mennyivel szebb és igazabb Zríny Miklós mondása: „Egy népnél sem vagyunk alábbvalók".

Nem! Nem vagyunk hátrábbvalók egy népnél sem! Sőt!... Csak kishitűek vagyunk! Nem bízunk eléggé fajunkban, e nagyszerű népben, nem értékeljük fajunk képességeit, nem becsüljük eléggé tehetségét, népünk ragyogó géniuszát. Annyit tapostak rajtunk az Európa védelmében eltöltött gyászos századok, hogy meggyöngült minden népek büszke fenntartója: nemzeti öntudatunk. Százötven évig tartotta lábát nyakunkon a török, kinek „kutyahitű gyaurok" voltunk, majd a Kolonits-i őrület osztrák zsarnokságában „kutya rebellis magyarok" lettünk — végül kifosztottan szolgáltattak ki bennünket az élelmes és üzletes zsidónak — ki a kultúra forrásaiból aranyat préselt, felkarolva saját fajtáját — míg nekünk aprópénzért csak a „kultúrkuli" szerepe jutott.

Mennyire irígyeljük más nemzetek öntudatát, mely ott ízzik a többi népek lelkében.

Az angol a „világ urának", a francia a „gloire", a szellemi és katonai dicsőség nemzetének nevezi magát; az olasz „maestra del mondo", a világ tanítómőjének — mert ő adta Európának a civilizációt' a „jus romanumot" — a polgári jogok és kötelességek szabályozását, Szent Pál által a keleti aszkézistől és miszticizmustól megtisztított kereszténységet és a szellemi újjászületést; a norvég, a wikkingek ivadéka a „legmerészebb hajósok" nemzete, a portugál a „világ felfedezője", a

spanyol a „világ gyarmatosítója“ és így tovább. Mily dübörögve hangzik a német erő büszke öntudata: „Wir Deutschen fürchten Gott, sonst nichts auf dieser Welt“. Mi németek az Istenen kívül semmitől sem félünk.

Feltesszük már most a kérdést. Mi vagyunk mi magyarok?? Kicsinyek vagy nagyok? Értékesek vagy értéktelenek? Életképesek vagy életképtelenek? Vajjon hány nép vagy melyik a nagy népek közül bírta volna ki itt, a Kárpátok medencéjében, a népek országútján komor századok súlyos pörölycsapásait? Hány nép süllyedt már el e helyen a történelem enyészetében? És mi?! Élünk! Élünk!

Végiggázolt rajtunk a mongol horda tatárjárása. Feltámadtunk. Százötven évig szedte tőlünk adóba a török a magyar nép jövőjének ígéretét, a magyar ifjúságot. Szétkergetve és kifosztva nyögtünk a félhold gyilkos kegyetlensége alatt. Feltámadtunk! Volt Világos, utána feltámadás. Egyet nyújtózkodtunk és pattantak a trianoni halálítélet szorító bilincsei... Feltámadtunk! Nem, ez az ország nem egyszerű „Magyarország“. Ez a mi áldott földünk minden tetszhalálból ismételten feltámadott: „Örök Magyarország“. Élünk, mert életképesek vagyunk és élni akarunk.

Mit ér a magyar gazda?

Vágy ötven éve írta Balbi földrajztudós könyvében, hogy Szegedtől Kecskemétig terméketlen homoksivatagok terülnek el.

Ha Balbi ma élne és látná e földet a tavaszi virágzás szín- és illatkáprázatában, ha beleharapna Kecskemét barackjába, e vidék gyümölcsébe, azt hiszem tágranyílt szemekkel bámulná, hogy a sivó homokra kicsapott magyar paraszt tehetsége mivé varázsolta e tájat. A kietlen sivatagból kertek lettek. Kecskeméttől Szegedig kert-kert mellett termi Európa legízesebb gyümölcsét.

És ha a kapát karddal cseréli fel a magyar földműves? Megremegteti Verdun falait (lásd Lionville francia tábornok könyvét: „Verdun ostroma“), mert népünk vitézi erényeit becsüli a barát és féli az ellenség.

Téli estéken pedig a falu nőnemű része leül a hímzőráma, a szövőszék, a verőpárna mellé — vére visszadalolja az ősturáni műveltség művészi formáit és születik a mezőkövesdi

hímzés, a kalotaszegi varrottas, a halasi csipke, az erdélyi szőttes, az ormánsági kézimunka és a többi csoda, melyre népünket nem tanította se iparos, se művész, se rajztanár. S ez a sok-sok csoda odasorakozik a túriköcsög és a debreceni cifraszűr mellé — hadd csodálkozzanak a népek a kemény katonanemzet művészi lelkén, melynek dalos ihlete nótát énekel és dalt hímez, mellyel kottábaszedi ősi műveltsége turáni himnuszát.

Mert, amikor az őshazából az újhazába jöttünk, a műveltség turáni bölcsőjéből hoztunk valamit, nemcsak kiváló szervezettségben kardot forgató acélos kart, — de nótás ajkú művészi lelket is. Nem voltunk sem akkor, de ma sem egy népnél sem hátrábbvalók! (Lásd! Nemzeti Könyvtár 20. számát Cholnoky Jenő dr: „Őshazából újhazába". Nemzeti Könyvtár 53. számát Pass László: „Nimród népe".)

Ilyen lelket hoztunk magunkkal. Ez a lélek tesz képessé bennünket arra, hogy ha a sors kegyetlen csizmája vissza is rúgott néha a műveltség lajtorjáján, ha töröktől, tatártól, osztráktól kifosztva nem maradt néha más, mint a koldustarisznyánk, csak egy kis levegő kellett, hogy szabadon szippanthassunk, csak egy kis hely kellett, hogy nyujtózkodhassunk és utána rúgtatva a magyarok által védelmezett európai népek szabad kultúr-fejlődésének — mindig elég volt ötven év, hogy utólérjük és sokszor meg is haladjuk az előttünk járó népeket, mert tehetséges, nagyon tehetséges nép vagyunk

Mit ér a magyar irodalom?

Ám lássuk és igazoljuk ezt az irodalom, a művészet, a tudomány és a technika terén.

Mohácsra Majtény jött. A töröktől felszabadult magyar zászló lehanyatlott a majtényi síkon. A fölszabadító háborukban és a kuruc harcokban elfáradt nemzet főnemessége Bécsbe költözött, németül és franciául beszélt. A török által feldúlt városok, települések lakossága német volt, a vármegye és országgyűlés hivatalos nyelve pedig latin. Magyarul csak a paraszt és a szegény köznemesség beszélt. De Mária Terézia a népet vezető köznemességet is el akarta németesíteni. Megalapította a magyar nemesi testőrséget, hogy ezzel Bécsbe csábítsa a köznemes ifjakat. Velük került Bécsbe a legszebb magyarnyelvet beszélő Tiszahátról, Bercellből, *Bessenyei*

György nemes testőr ifjú is. A délibábos rónák egyszerű életéből a világváros éjszakáinak ezerlángos csillogásába.

Minden volt ott! Udvari élet, színház, zene, irodalom, festészet, szobrászat. A rokokó és barokk szövevényes pompájának sokfényű csillogásában szomorúan gondolt a magyar testőrtiszt országának egyszerű, kopott szegénységére.

Nem tudta Budára varázsolni az udvartartást, nem tudott hangversenytermeket és színházakat, képtárakat és szalonokat nyitni, de elhatározta, hogy a nyugattól elmaradt magyarnak irodalmat ad. Szólaljon meg a költők teremtő ereje az ő nyelvén is, azon a nyelven, mely akkor is, ma is a legnagyobb szókincsű nyelvek egyike. Törekvéseit kigúnyolták. Nem való irodalom a magyarnak — mondták. Franciás műveltségű főuraink mosolyogva figyelték Bessenyei tevékenységét. Furcsa ember ez a testőrtiszt — gondolták. A paraszt nyelvén akar irodalmat csinálni.

És ő csinált! Megírta „Ágis tragédiáját" és ezzel elindította a magyar irodalom muzsáját. Nem telt el 50 esztendő s a magyar irodalom égboltozatján már olyan csillagok ragyogtak mint *Kisfaludy Károly, Kisfaludy Sándor, Kármán, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty,* hogy felrepüljön közéjük az üstökös — *Petőfi Sándor* — a világ legnagyobb lírikusa. Nem mi mondjuk. A német esztétikus Grimm Hermann mondja, aki besorakozott ítéletével a nagy nemzetek nagy költőinek húsz kitünősége közé, kik versben, ódában, dalban hódolnak Petőfinek a magyar fénycsóvának. A francia François Coppeé hódoló verse emígy végződik:

Ragyogtál, büszke lángész és elvesztél a csatatéren!
Ércszobrod áll s nem tudják, hol vagy eltemetve!
De nem sajnállak — inkább irigyellek, ó testvérem!
Szebb sorsot más nem adhat, csak Istenünk jókedve.

(Vikár Béla fordítása.)

A világ pedig tovább hódol Petőfinek, a még mindig emelkedő nagyságnak. Néhány éve csak annak, hogy verseit két olasz is lefordította, alig három éve a japánok is.

És utána? Mintha a jó Isten kárpótolni akart volna minket a korán elragadott lángészért, a nagy magyar írók egész sorával ajándékozza meg népünket. *Jókai Mór, Arany János, Eötvös József, Kemény Zsigmond, Jósika Miklós, Katona, Madách, Mikszáth, Gárdonyi, Ady, Moritz Zsigmond,*

hogy a most élő nagyokat ne is említsem. A fájó lelkű Madách műve *„Az Ember Tragédiája"* is helyet kér a világirodalom remekei, Homér *Odisszeája,* Dante *Isteni Színjátéka,* Milton *Elveszett paradicsoma* és Goethe *Faustja* között.

Mikor Erdély hátán a román korbács szabott véres csíkot és terrorral iparkodott a székelybe fojtani a magyar szót, akkor e nagyszerű nép *Áprily, Koós, Makkai, Nyirő, Tamási* és a többiek költői nyelvén keresztül megszólalt és zengő erdélyi hangon beszéltette Uz Bencét és Áront, bizonyítva, hogy él az erdélyi örök magyar szellem.

Kérdem tehát? Való-e magyarnak magas irodalom és lehet-e művészien írni a — „paraszt" nyelvén? Irodalmunk büszkén állhat a nagy nemzetek irodalma mellé, sok vonatkozásban utolérve, sokban meghaladva azt, mert egy népnél sem vagyunk alábbvalók, mi magyarok.

A magyar festészet és szobrászat

A magyar népnek sokáig nem volt festőiskolája. Csak a mult század negyvenes éveiben alapított egyet Budán az olasz Marastoni. Lassan bontakozott ki a magyar festőművészet, de alig mult el egy pár évtized és festőművészetünk a világfestészetének az élén halad. A mult század 90-es éveiben már vezettünk. Európa négy fővárosában a vezető festőművész magyar. Párisban *Munkácsi Mihály,* Berlinben a nagy Faust festő és illusztrátor, a magyarországi eredetű *Liezenmayer,* Szentpéterváron *Zichy Mihály* és Budapesten a plein air-festészet megalapítója, *Szinyey Merse Pál,* aki egy évtizeddel előbb ismerte a tájképfestészetnek ezt a formáját, mint a francia Bastien Lepage.

Szobrászaink is híresek: *Izsó, Fadrusz, Medgyessy, Boda, Strobl, Zala* és a genfi nemzetközi Kálvin-szobor pályázaton első díjat nyert *Horvay* mellé méltán sorakoznak a többiek.

Felfedezőink

És hány világjáró felfedezőnk volt, kiknek segítségével el-eltűnt a világtérképéről egy fehér volt. A Földrajzi Társaság kiadásában megjelent „Felfedezők Lexikonja" 213 nevet említ, melyek közül 38 magyar. Hogy közülük csak egy párat említhessek, álljanak itt a következő nevek: br. Benyovszky

Móric, Biró Lajos, Jelky András, Kompolthy Jób, Körösi Csoma Sándor, Lóczy Lajos, Magyar László, Reguli Antal, gr. Széchenyi Béla, gr. Teleki Sámuel, csíktapolczay Xantus János, gr. Zichy Jenő. De ki tudná felsorolni a magyar tudósok és felfedezők, művészek és feltalálók összeségét. Ehhez kötetek kellenének. Büszke öntudattal mondhatjuk: Megálltuk helyünket a kultúra minden terén.

Technikusaink és tudósaink

Azt mondják, hogy a magyar jogász nép. A washingtoni Fehér házban 1920-ig az amerikaiak csak három idegen politikust engedtek szóhoz: a magyar *Kossuthot,* az angol *Chamberleint* és a magyar *Apponyit.* De technikus nemzet is vagyunk. Kár, hogy elvesztek *Kempelen Farkasnak* a világ egyik legnagyobb mechanikus elméjének találmányai. A világ öt legnagyobb matematikai lángelméje a görög Euklides, a planimétria — a francia Descartes, az analitikai geométria — a német Leibniz a differenciál számítás feltalálója, a magyar *Bolyai János* az abszolut geométria feltalálója, az orosz Lopatshivszkij a modern geometria feltalálója. A pesti Lánchidat még az angol Clark építi, a Margithidat és a Nyugati pályaudvart a francia Eifel, de az újonnan alapított magyar Műegyetem már képzi a magyar mérnököket és a Ferenc József-híd, e vasbakovácsolt karcsú csoda már *Feketeházy János,* a külföldön is híres magyar mérnök alkotása. A kereskedelmi minisztérium hídépítő mérnökei építik meg az Erzsébet-hidat. A híd merész íve egy nyílással éri át a Dunát. *Asboth Oszkár* feltalálja a merőlegesen felszálló repülőgépet; *Bánky Dónát* a benzinmotorok úszó porlasztóját; *báró Eötvös Loránt* torziós ingájával keresik a hadigépek fűtőanyagát: a petróleumot. *Jedlik Ányos* készített legelőször dinamógépet; *Jendrassik Endre* a világhíres nyersolajmotorját szerkeszti, míg *Kandó Kálmán* a legelső villamosmozdonyt. *Lénárt Fülöp* fedezi fel az X sugarakat, melyek nélkül nem lett volna Röntgen, aki csak e sugarak ultraviolett hatását figyeli meg. *Pulváry Károly* a hangosfilm szinkronizálását, *Puskás* a telefonhírmondót fedezi fel, *Szentgyörgyi Albert* paprikából a C vitamint állítja elő. *Zsigmondy Richárd* találja fel az ultramikroszkopot.

Eddig négy tudósunk nyerte el a Nobel-díjat. Ismétlem,

nem tudjuk mind felsorolni azokat, akik felfedezéseikkel és találmányaikkal arany leveleket fontak a magyar dicsőség babér koszorújába. Amit a magyar adott és különösen amennyit a magyar adott a világnak, az messze felülmúlja népünk számarányát. De nem is lehetett e néptől mást várni, minthogy sokat és nagyot adjon. Ős műveltségű nép vagyunk, kiváló hadiszervezettel és Európában akkor még ismeretlen alkotmányos államszervezettel foglaltuk el új hazánkat a Duna-völgyében. Lám Rómát is egy ősműveltségű turáni nép: az *etruszk* tanítja agyagot égetni, edényt formálni, szobrot faragni és építkezni. Volt idő, amikor egyáltalán nem kullogtunk kultúrában elmaradva a nagy nyugati nemzetek után, hanem nem egyszer sok mindenben megelőztük azokat. Csak a Mohácsot követő évszázadok mindenünkből kifosztó kegyetlensége szorított időnként mostoha sorsra bennnüket.

„Egy népnél sem vagyunk alábbvalók"

Voltak századok, melyekben előljártunk; a latin és olasz hatások klasszikus fensőbbsége előbb vonzotta kultúrszomjas népünket hatása alá, mint nyugat népeit. Ezt tudnunk kell, mert ha tudjuk, sok mindent másképp látunk. *Hunyadi János*ról hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy egy nagyobb szabású Kinizsi volt, ki hatalmas karddal kezében erőszakolta ki a győzelmet. Pedig Hunyadi János ifjúkorában a milánói herceg nemesi apródjaként a szellemi újjászületés bűvkörében szedte hatalmas lelkébe az akkori olasz géniusz kincseit, ott tanulta meg a modern hadviselés minden fogását, hogy lelkében feldolgozva, hatalmas szellemével kibővítve alkalmazza a török ellen. Vaskapui csatájában, mikor a török seregnek elébemenve, a szűk szoroson átvonuló nagy haderőt a maga kisebb seregével részleteiben tönkreverte, Napoleon előtt sok évszázaddal alkalmazta először a viszonylagos hadifölényt, mert a csaták e sorozatában mindig erősebb volt, mint az óriás török seregnek részei. Hunyadi János nándorfehérvári dicsőségét hirdeti a déli harangszó. Nem véletlen, hogy e nagy férfiú adta nekünk egyik legnagyobb királyunkat *Hunyadi Mátyást,* ki a Firenzében újjászülető szellem szabadtevékenységét, minden más nemzetet megelőzve, elsőnek ültette át Magyarországra.

Tudásszomjas ifjúságunk az Árpádok alatt és később is a bolognai egyetemen tanult. Nagy Lajos királyunk Pécsett egyetemet alapít, Mátyás király nyomdát Budán. Előbb volt könyvnyomtatásunk, mint Angolországnak és előbb volt egyetemünk, mint Németországnak. Ha nem jön Mohi, ha elmarad Mohács, ha dicsőség és nem gyász Majtény, hol volnánk mi akkor ma?! Valamikor több magyar volt, mint angol, mint német, ma kevesen élünk hazánkban, mégsem vagyunk kis nép. Mikor a losangelesi és berlini olimpiászok alkalmával büszke kebellel hallgattuk a győzelmi híreket és a népek tornáján, mi kevesen, a harmadik helyen végeztünk, felsajgott szívünkben a fájdalmas kérdés: Mik volnánk, hol volnánk, ha nem jön Mohi, Mohács, Majtény, Világos és Trianon? Hiszem, hogy elől volnánk, egész elől! Mi volnánk a kultúra legelső fáklyavivői, mi volnánk a tudomány, a művészet és az erő hordozó nemzete, ha még így is, kevesen és kifosztva sem vagyunk egy népnél sem hátrábbvalók.

33. számú keresztrejtvény

Miért nem szabad a magyarnak sohasem csüggednie?

Széchényi István önbizalmat sugárzó szavai: 1. vízszintes és 22. függőleges.

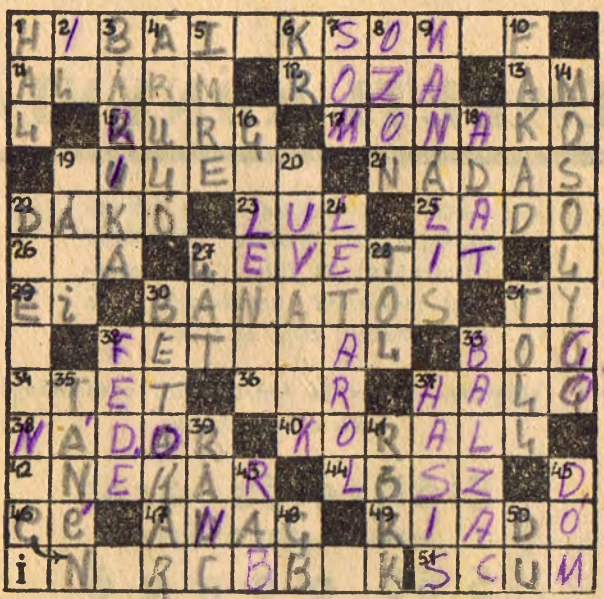

Vízszintes: 11. Riadó. 12. Laborfalvi .... (Jókai neje). 13. Akli Miklós. 15. Vár — németül. 17. Törpeállam a francia Rivierán 19. Balzsamáról híres hegység Palesztinában. 21. Tavi madarak tanyája. 22. Biliárdeszköz. 23. Honolulu része. 25. . . . Maggiore (végmoréna-tó Olaszországban). 26. Becézett lánynév. 27. A mozigépész teszi. 29. Tojás — németül 30. Szomorú. 31. Kettősbetű. 32. Vörösmarty-vers címe. 33. Kicsomózásra vár. 34. Altatószer. 36. Nem használ fésűt. 37. Agonizáló 38. A király helytartója 1848-ig. 40. Tengeri poliptelepek meszes váza. 42. Vissza: nagyobb szépprózai elbeszélés. 44. Homokos szürkés és barnás márga 46. Vezér — hangzói. 47. Porció. 49. Ma nincs ilyen lakás. 51. Hab, tajték — id. nyelven (scum).

Függőleges: 1 Nincs kinn a vízből! 2 Olasz névelő. 3. Kis bárány. 4. Halál réa! 5. Szent István fia. 6. Károly Róbert. 7. Erdei bogyó. 8. Az oxigén módosulata. 9 Csatorna. 10. Szívből örül. 14 Derültarcú. 16. A legfontosabb ólomérc. 18. A lexikonban sok van 19. . . . István. Ref. esperes Az első, aki külön magyar gyorsíró-rendszert alkotott (1749—1813). 20. Kártékony emlősállatok, melyekre a vadászati tilalom nem vonatkozik. 24. Lakásabol mindent. 27. Több mint néz. 28. Taszít 30. A betegápoló teszi 31 Az írói fegyvere. 32. Takará. 33. Világhírű francia regényíró (1799—1850). 35 Talán én? — népiesen. 37. Indiai bódítószer. 39. A gond jele a homlokon. 41 . . . Marika (filmszínésznő). 43. Szabadulna. 45. Székesegyház. 48. Goll Bea. 50 Te — németül.

Biró Zsolt.

A 32. sz. keresztrejtvény megfejtése: Légy jó mindhalálig. — Légy hű mindhalálig.

Terjesztési engedély száma 40.980/1942. M. E. III.

FIGYELEM!

FIZESSEN ELŐ A NEMZETI KÖNYVTÁRRA!

A

NEMZETI KÖNYVTÁR

művész borítólappal és finom tollrajzokkal díszítve, 64 oldalon kötetenként 24 fillér. Az esetenként megjelenő kettős szám ára viszont csak 48 fillér.

Minden kötetben szines és érdekfeszítő olvasmányt nyujtunk olvasóinknak.

Előfizetési ára:

egész évre 6.24 P helyett

5.60 pengő

Ezért az összegért 26 remek magyar írást és 26 élvezetes keresztrejtvényt kap a

NEMZETI KÖNYVTÁR

minden olvasója.

Félévi előfizetés: P 2.80.

Kiadóhivatal:
Budapest, I., Disz-tér 3. szám.
Csekkszámla: 3750.

A NEMZETI KÖNYVTÁR

eddig megjelent kötetei:

1—58. számig a füzetek elfogytak.

59. MAJTHÉNYI GYÖRGY: Vándor a hegyek között.
60. J. BENEDEK IRÉN: Székelyvér.
61. SINKÓ FERENC: Öreg malom árnyai.
62. TALPASSY TIBOR: Fekete vihar.
63. FÉJA GÉZA: Örök magyar március.
64. KADÁR LAJOS: Istentelenek.
65. TÜZ..R VOLTAM 48-BAN. Naplójegyzetek a szabadságharcból.
66. MINDSZENTI BÉLA: Szkander Bég álma.
67. MÓRICZ ZSIGMOND: Kapitalista a tanyán.
68. P. ÁBRAHÁM ERNŐ: A fehér sólyom.
69. KEREKESHÁZY JÓZSEF: Messze országok, kalandos magyarok.
70. MÓRA FERENC: A fajtám.
71. LELKES NÁNDOR JÓZSEF: A szép Korponaynó.
72. TERSÁNSZKY J. JENŐ: Az átok.
73—74. TORMAY CECILE: Két forradalom.
75. PÁSZTOR JÓZSEF: Szól már a harang.
76. SZEMERE GYÖRGY: Andris csillaga.
77. BARSY IRMA: Emberek a Viola-utcában.
78. KOMÁROMI JÁNOS: Rongyos gárda.
79—80. ALBRECHT I. KÁROLY: A GPU titkaiból.
81. SZABÓ PÁL: Legények.

„A M. Kir. Miniszterelnökség 6025/1942. M. E. III. számú határozatával a Nemzeti Könyvtárt mentesítette a 4300/1942. M. E. számú rendelet első szakaszában foglalt kötelezettség alól."

Szerkesztőség: Budapest, I., Úri-utca 16. Telefon: 360—848.

Kiadóhivatal: Budapest, VII., Aréna-út 92/b. Telefon: 227—228.

STÁDIUM RT.